

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
13 B
6

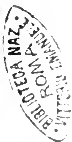

Cochin filius in. *Cl. Duclos sculp.*

PUBLII VIRGILII *MARONIS* OPERA.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS.

Typis BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXVII.

PRÆFATIO.

NULLUS ignorat quanti interſit, ut quæ ornatiùs excuduntur, emendatè prodeant, quò naris emunctæ criticis hac potiſſimùm dote ſeſe ipſa commendent. Eſt autem illud familiare iis vitium qui auctorem quemlibet e medio arripuerunt, ut eum non admirandum modò, ſed divinum etiam hominem præjudicatâ quadam opinione appellent. Nos contra nihil ambitioſiùs hîc præfabimur de Poëtarum Latinorum principe, quippe quem ſatis celebret conſentiens viginti prope ſeculorum fama, & ad cujus abſolutiſſimum exemplar tot informata vario genere poëmata, eaque egregia, ad nos pervenerint.

In edendis autem ſummi vatis carminibus præcipuum ducem ſecuti ſumus optimum atque antiquiſſimum (mille trecentorum annorum ætatem ſuperat) codicem M. S. Bibliothecæ Mediceo-Laurentianæ, bono publico & commodo typis Mannianis Florentiæ deſcriptum anno C. N. 1741 : utpote qui animadverterimus viros doctiores hoc minùs anſam errori præbuiſſe quò plura ex illo fonte ſaluberrimo hauſerint. Nobis tamen religio fuit ne latum quidem unguem a probatiſſimis receptiſque editionibus recedere, aut aliquid noſtro ſcapello arroganter reſcindere quod veterum recentiorumque conſenſus unanimis conſecraverit.

Itaque nec laboris impatientes, nec operâ parci (quæ minima laus eſt) varias in variis codicibus legendi formulas quam accuratiſſimè perpendimus, col-

latis inter se quos undequaque conquisitos parare nobis licuit, libris editis, ne quid curæ Philologicæ desideraretur. Erat & aliud curandum, ne videlicet dum a mendis vindicare Virgilium tentaremus, novæ de nôstro fundo eidem inurerentur maculæ quibus huic nostræ editioni aliquid pretii detraheretur.

Gemente autem prælo quantùm molestiæ ac fastidii non una res nobis pepererit, facilè intelliget quisquis in eadem, quâ nos, palæstra fuerit aliquandiu exercitatus. Verùm nec operæ nec tædii pœnitet, modò propositum assecuti diligentiâ nostrâ nonnihil prodesse possimus studiosis Musarum cultoribus : neque idcirco dubitamus fore nonnullos qui nostram hanc opellam caperato supercilio aspernentur, & ad Philologicos exploratores nos nostraque amandent. Ne isti saltem graventur eximium habere Nicolaum

Heinſium e cujus fide non pauca reſtituimus, cùm ille noviſſimam Virgilii ſui editionem ex MSS. triginta contexuerit. Sed Fogginium de Heinſio noſtro loquentem audiamus.

Quamobrem laudandus certè eſt elegantiſſimus ille *Muſarum Amaſius*, ut eum vocat Noriſius, (*a*) & *Poëtarum Latinorum*, ut a Bentleio (*b*) dicitur, *Soſpitator unicus* Nicolaus Heinſius, Danielis filius, qui, uti præſto eſſent omnibus Vergilii Poëmata optimè emendata, non ſolùm Scriptores rei Grammaticæ, alioſque omnes ex antiquis Latinis in Marone illuſtrando occupatos, aut qui eum adhibent teſtem, diligenti ac ſedulâ operâ conſuluit, ſed etiam triginta ferè MSS. Codices, illumque præcipuè, qui ab eo tanti eſt habitus, ut diceretur (*c*): *Codex longè præſtantiſſimus, atque unus*

(*a*) Centoph. Piſan. diſſ. IV. §. 2.
(*b*) Comment. in Hor. pag. 52.
(*c*) In Præf.

inftar omnium, qui parem vetuftate nullum per Europam univerfam nunc habet, Codicem, inquam, Florentiæ in Mediceo-Laurentiana Bibliotheca adfervatum, qui totus Romanis litteris eft fcriptus, & emendatus fuit atque diftinctus a Turcio Rufio Afterio Aproniano, viro doctiffimo æquè ac nobiliffimo, qui unà cum Præfidio Confulatum geffit an. Chrifti CCCCXCIV.

Ecce autem Codex ille aureus cujus potiffimùm ope VERGILII editionem fuam adornavit Heinfius, & talem fecit, ut poft illam nemo alius vir doctus adornare novam tentaverit, fi Pancratium Mafvicium excipias (*a*) qui tamen eft faffus ab ea fe nufquam receffiffe, nifi aliquot in locis, quæ Heinfius, non Medi-

(*a*) Vergilius, quem Pancratius Mafvicius Gymnafii Hagenfis Moderator recenfuit, editus eft a Francifco Halma Leovardiæ, an. 1717. Venetiis recufus eft, an. 1736.

cei Codicis auctoritate fretus, sed conjecturis ductus suis audacter receperat. Si quis post Heinsianam illam editionem VERGILII opera typis imprimenda curavit, illam descripsit; quin etiam doctissimi viri, ut vulgatior fieret, consultò recusam voluerunt non semel, sublatis tantummodo quibusdam levibus maculis quæ Heinsium fugerant, aut nonnullis additis, ab Heinsio prætermissis, sed a Norisio adnotatis emendationibus, ex ipso laudato antiquissimo Codice Florentino. Itaque VERGILIUS ex Nicolai Heinsii recensione editus typis Elzevirianis, Amstelodami anno M DCLXXVI, ibidem iterum impressus est an. M DCLXXXVIII; & cum Commentariis ad usum Delphini a Carolo Ruæo S. J. scriptis anno M DCLXXXXII; & curante Cl. Viro Petro Burmanno anno M DCCIV. Porrò VERGILIUS iisdem Commentariis

illuſtratus, & contextu juxta laudatam editionem Amſtelodamenſem emendato, Londini iterum impreſſus eſt anno M DCLXXXXV, & anno M DCCVII; deinde verò Venetiis anno M DCCXIII, & M DCCXXXVII; & Pariſiis anno M DCCXIV. Extat etiam planè inſignis Vergilii editio Cantabrigienſis an. MDCCI; quæ juxtà Heinſii recenſionem, non Elzevirianam tamen illam, ſed prout eam deſcripſit, atque emendavit Emmeneſſius Lugdunenſis Gymnaſiarcha, concinnata eſt. Diſſertatio quædam critica ad calcem libri appoſita, opus, Fabricio teſte (*a*) Henrici Laugthoni Bibliothecæ publicæ Cantabrigienſis Præfecti, inter cetera, quæ de ſingulari opera ab Heinſio præſtita in Vergilio emendando luculenter diſputat, hæc etiam habet: *Hujus editio cum integris Servii, Philargyrii, Pierii,*

(*a*) Bibl. Lat. Lib. I. Cap. 12.

&c. Commentariis prout illam Emmenessius tom. 3, 1680 repræsentavit, meritò primas tenet. Itaque præstat reliquis hactenus editis, ut sit aliis Polycletæi instar canonis, ad quem sive lectionem, sive scripturam exigant quicumque denuò Maroni manus accuratas, oculosque eruditos admoverint; in quo quidem exemplari, nec apex, nec elementum, neque dubius quivis, aut vexatus exhibetur locus, quem non pensiculatè firmaverit, & consignaverit Criticorum verè flos delibatus, & signifer Heinsius, Italiæ nempe Galliæque, & totius insuper Europæ perlustratis, & triginta paulo minùs vett. Codd. Mediceo præsertim & Romano præstantissimis omnium diligenter collatis, &c.

Itaque contextum Vergilii ex edit. Nic. Heinsii emendatum dedit etiam Jacobus Emmenessius in sua elegantissima Vergilii editione notis variorum locupletata, quæ

tribus voluminibus in-8°. prodiit anno M DCLXXX Lugd. Bat. & Amſt. & quam, cùm in medio opere fato raptus eſſet Emmeneſſius, Maſvicius ejus auditor abſolvit. Demum etiam Patavii anno M DCCXXXVIII a Joſepho Comino Vergilii Opera ſatis nitidè ſunt edita contextu juxta Heinſii Elzevirianam editionem emendato, ſed habita etiam ratione Amſtelodamenſis editionis ann. M DCCIV, ubi lectiones Codicis Medicei a Noriſio adnotatæ, ab Heinſio autem prætermiſſæ, religioſè ſunt reſtitutæ. Heinſius in Præfatione laudatæ editionis Elzevirianæ promiſerat plura ſe dicturum de ratione, qua uſus erat in Vergilio emendando, cùm ederet ſuas in hunc Poëtam obſervationes, eas prælo typographo tantum non paratas habere apud ſe prædicans. Tunc fortaſſis majori etiam curâ Vergilii contextum ediſſet, ſed, neſcio quo fato, deſideratiſſimum opus non comparuit.

Sunt & aliæ Vergilii editiones juxta Heinſianam recenſionem, ſed cùm multò minùs celebrentur, eas referri nihil attinet.

In hac nova Virgilii editione, multa minimè neceſſaria eruditorum conſilio reſecuimus. Hac ratione vera & genuina Virgilii opera uno & altero tantùm volumine includuntur. Nihil autem omiſimus ut emendatiſſima ſimul & nitidiſſima prodiret editio.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS
VITA,
AUCTORE INCERTO.

PUB. VIRGILIUS MARO parentibus modicis fuit, & præcipuè patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magii cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt; quem cùm agricolationi, reique rusticæ & gregibus præfecisset socer, sylvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompeio Magno & M. Licinio Crasso primùm coss. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans eo mater somniavit Maia, enixam se laureum ramum, quem contactâ terrâ confestim cerneret coaluisse, & excrevisse illicò in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus; ac sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in subjecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagisse, &

adeo miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea, more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multò antè satas populos adæquârit. Quæ arbor Virgilii ex eo dicta atque consecrata est, summâ gravidarum & fœtarum religione, suscipientium ibi & solventium vota. Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit; & decimo septimo anno virilem togam cepit, illis consulibus iterum, quibus natus erat: èvenitque, ut eo ipso die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum, & inde paulò pòst Neapolim transiit; ubi cùm litteris & Græcis & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni curâ omnique studio indulsit Medicinæ & Mathematicæ. Quibus rebus cùm ante alios eruditior, peritiorque esset, se in Urbem contulit; statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari

dono fuit miſſus; qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cùm aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cùm magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cùm item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitavit Auguſtus, Octaviine filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognôrat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domûs vocat, & ſolum rogat an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæſar Auguſte, & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere, ut quemvis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut, ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam! Tunc Auguſtus; Putant alii me natum Octavio;

quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens: Facilè, inquit, ſi impunè licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ægre laturum, immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro: Faciliùs, ait, in ceteris animalibus qualitates parentum a Mathematicis & Philoſophiâ cognoſci poſſunt; in homine nequaquam poſſibile eſt: ſed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus ſcire poſſim. Attentè exſpectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille: Quantùm ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar; & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio: cùm quædam enuntiarim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab erudititiſſimis ſummiſque viris potuiſſent; tu princeps orbis, item & item panes in mercedem dari juſſiſti: quod quidem aut piſtoris aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non a piſtore, ſed a rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit. Corpore & ſtaturâ

fuit grandi, aquilino colore, facie rusticanâ, valetudine variâ; nam plerumque ab stomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit: cibi vinique minimi. Ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem & Alexandrum, quem secundâ Bucolicorum Eclogâ Alexin appellat, donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit; Alexandrum grammaticum, Cebetem verò & poëtam. Ore & animo tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac si quando Romæ, quò rarissimè commeabat, viseretur in publico, sectantes, demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exsulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centies sestertium ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Esquiliis juxta hortos Mæcenatis; quamquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimùm uteretur. Quæcumque ab Augusto peteret, repulsam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amisit: ex qui-

bus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera ſtudia, ut ſupra diximus, Medicinæ quoque, ac maximè Mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec ampliùs quàm ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe Meliſſus tradit. Poeticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte dieque tuum carpe, viator, iter.

Deinde *Catalecton*, & *Moretum*, & *Priapeïa*, & *Epigrammata*, & *Diras*, & *Culicem*, cùm eſſet annorum quindecim: cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu cùm ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet e palude, culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuò culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium, vitæ pro munere, reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et

mox, cùm res Romanas inchoaſſet, offenſus materiâ & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit; maximè ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret; quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu, trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cùm ſibi vix dum noto opem tuliſſet adversùs Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam, a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſimè autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar; præterea nominibus ac rebus Græcis Latiniſque commune; & in quo, quod maximè ſtudebat, Romanæ ſimul urbis, & Auguſti origo contineretur. Cùm Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos manè plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurdè carmen ſe, urſæ more, parere dicentem, & lambendo demum effingere. Æneida proſâ priùs oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particu-

latim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt, ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum, atque alia quædam percurſurum; Auguſti verò geſta diligentiſſimè exſecuturum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent. Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat; cujus favore, cùm veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit: factâ enim diſtributione, ſuos, ſeu Claudio, ſeu Ario datos recuperavit. Hunc Pollionem maximè amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentiâ Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium, & Cornelium Gallum, Oratorem clarum, & Poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Hic primò in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſteà

in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verùm uſque adeo hunc Gallum Virgilius amârat, ut quartus Georgicorum a medio uſque ad finem ejus laudem contineret; quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutavit. Georgica ſeptennio Neapoli, Æneida partim in Sicilia, partim in Campania, duodecim confecit annis. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcena quoque per cantores crebrâ pronuntiatione recitarentur. At cùm Cicero quoſdam verſus audiiſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi venâ editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari; quam cùm accuratè pernotaſſet, in fine ait: *Magnæ ſpes altera Romæ;* quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit. Georgica reverſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium causâ Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit Julium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi

vocem posset, & os, & hypocrisim : eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo, inarescere, quasi mutos. Æneidos vix dum cœptæ tanta exstitit fama, ut Sext. Propertius non dubitârit sic prædicare :

Cedite, Romani scriptores, cedite, Graji :
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus verò, cùm tum fortè expeditione Cantabricâ abesset, & supplicibus atque minacibus per jocum litteris efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographa, vel quodlibet colon mitteret, negavit se facturum Virgilius : cui tamen multò pòst, perfectâ demum materiâ, tres omnino libros recitavit; secundum videlicet, quartum & sextum : sed hunc præcipuè ob Octaviam; quæ, cùm recitationi interesset, ad illos de filio suo versus,

. . . . *Si quà fata aspera rumpas,*
Tu Marcellus eris. . . . .

defecisse fertur : atque ægrè refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus; sed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quò magis judicium hominum experiretur. Erotem libra-

rium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore; & huic,

Misenum Æolidem . . . .

adjecisse,

. . . . quo non præstantior alter.

item huic,

Ære ciere viros . . . .

simili calore jactatum subjunxisse,

. . . . Martemque accendere cantu.

statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet. Bucolica Georgicaque emendavit. Anno verò quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, ut in reliqua vita tantùm Philosophiæ vacaret. Sed, cùm aggressus iter Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, unà cum Cæsare redire statuit: at cùm Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratiâ, peteret, languorem nactus est; quem non intermissa navigatio auxit; ita ut gravior in dies, tandem Brundisium

adventârit; ubi diebus paucis obiit, decimo Kalendas Oƈtob. C. Sentio & Q. Lucretio coſſ. Qui cùm gravari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe & magnâ inſtantiâ petivit, crematurus Æneida; quibus negatis, teſtamento comburi juſſit, ut rem inemendatam imperfeƈtamque. Verùm Tucca & Varius monuerunt id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario, ac ſimul Tuccæ, ſcripta ſub ea conditione legavit, ne quid adderent quod a ſe editum non eſſet; & verſus etiam imperfeƈtos, ſi qui erant, relinquerent. Voluit etiam ſua oſſa Neapolim transferri, ubi diu & ſuaviſſimè vixerat, ac extremâ valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſtichon:

Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Tranſlata igitur juſſu Auguſti ejus oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuere, ſepultaque viâ Puteolanâ, intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulcro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex alio patre, ex quarta Auguſtum, ex duodecima Mæcenatem, ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui

ejus Æneidem poſt obitum, prout petiverat, juſſu Cæſaris emendaverunt. Nam nullius omnino ſententiâ crematu Æneïs digna viſa fuit; de qua re Sulpitii Carthaginienſis exſtant hujuſmodi verſus:

Juſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variuſque ſimul: tu, maxime Cæſar,
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igne,
Et pene eſt alio Troja cremata rogo.

Exſtant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi, quorum initium eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Muſa Maronis?

Et paulò pòſt:

Sed legum ſervanda fides: ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potiùs legum veneranda poteſtas,
Quàm tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies. . . . .

Nihil igitur, auctore Auguſto, Varius addidit, quod & Maro præceperat, ſed ſummatim emendavit, ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob

difficultatem, quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud,

Quem tibi jam Troja. . . . .

ſenſum videntur habere perfectum. Niſus Grammaticus audiſſe ſe a ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe; &, qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen; & egreſſus ſylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono;
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano. . . . .

Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt; nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modò Eclogas, ſed inſulſiſſimè παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt:

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

ſequentis,

Dic mihi Damœta, cujum pecus, anne Latinum?
Non, verum Ægonis: noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante ea ex Georgicis,

Nudus ara, fere nudus; . . . .
fubjecit,

. . . . *habebis frigora, febrem.*

Eft & adverfùs Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo *Æneidomaftix.* M. Vipranius eum a Mæcenate fuppofitum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem, dicebatque neque tumidum effe, neque exilem, fed communibus verbis opus illud confeciffe. Herennius vitia ejus tantùm contraxit, Perilius Fauftinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina, quibus annotantur quos & unde verfus tranftulerit. Afconius Pedianus libro quem contra obtrectatores Virgilii fcripfit, pauca admodum ei objecta proponit, & potiffimùm, quòd non rectè hiftoriam contexuit, & quòd pleraque ab Homero fumpfit. Sed hoc crimen fic defendere affuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos, facilius effe Herculi clavam, quàm Homero verfum furripere; & tamen deftinaffe fecedere, ut omnia ad fatietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiffe, &

usque adeo invidiæ expertem, ut si quid eruditè dictum inspiceret alterius, non minùs gauderet, ac si suum fuisset: neminem vituperare, laudare bonos; eâ humanitate esse, ut, nisi perversus maximè, quisque illum non diligeret modò, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minùs aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat: τα τῶν φίλων κοινὰ, hoc est, communia amicorum esse omnia. Quare coævos omnes Poëtas ita adjunctos habuit, ut, cùm inter se plurimùm invidiâ arderent, illum unà omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser verò, quoniam Antonii partes secutus est, illum non observasse dicitur. Cornificius ob perversam naturam illum non tulit. Gloriæ verò adeo contemptor fuit: cùm quidam versus quosdam sibi adscriberent, eâque de re docti haberentur, non modò ægre non ferebat, imo voluptuosum id illi erat: cùm enim distichon, quod laudem felicitatemque Augusti continebat, fecisset, valvisque, non nominato auctore, affixisset; id erat ejusmodi:

Nocte pluit totâ, redeunt spectacula manè:
Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat; Bathyllus verò, Poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quam ob rem donatus honoratuſque a Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium:

Sic vos non vobïs . . . .

Poſtulabat Auguſtus, ut hi verſus complerentur: quod cùm fruſtra conati eſſent aliqui, Virgilius, præpoſito diſticho, ſic ſubjunxit:

Hos ego verſiculos feci; tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquamdiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cùm is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim Poëta ille egregias ſententias ſub verbis non multùm ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto civitas feliciter gubernaretur: Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis præponantur:

itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo, aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit, quo pacto quis altam felicemque fortunam ſervare poteſt? Cui Maro: Si, quantùm honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tantùm liberalitate & juſtitiâ alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientiâ; ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Deâ, quò fata trahunt retrahuntque ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cùm quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi enarraret: quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? Nam neque umquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vin-

dictam in manu habeo. Majore enim curâ virtuti intendam: atque quò elegantior ego fiam, eò vehementiùs invidiâ rumpetur. Erat Augusto familiaris Philistus quidam, orator, & poësin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur; non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis, salibusque vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verùm, cùm Augusto audiente, elinguem illum diceret, & causam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem causarum mearum Augustum fecit & Mæcenatem: & eâ tubâ, cùm volo, loquor, quæ ubique & diutissimè audietur. Tu loquacitate non modò aures hominum, sed muros rumpis. Augustus verò Philistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæsar, inquit, tacendi hic sciret, rarò loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cùm taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & an contentionis finis

utilis ſit, non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſummâ rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & ſenatui rempublicam reddere; in qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim utile ſibi fore, etiam ſi honeſtum non eſſet, relinquere tyrannidem longâ oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc: erant enim diverſæ ſententiæ, variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua republica tyrannum facere. Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempublicam aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit, & civibus; quia neceſſe erat propter odia ſubditorum, aut eorum injuſtitiam, in magnâ ſuſpicione, magnoque timore vivere. Sed ſi cives juſtum aliquem ſcirent quem amarent plurimùm, civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modò facis, omnibus in futurum, nullâ hominum factâ compoſitione, diſtribues; dominari te, & tibi conducet, &

orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent, & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audivit a Scirone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varium. Quamvis diverſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animò maximè videatur, ipſe tamen fuit Academicus; nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

ARGUMENTA

Incerti Poëtæ in Libros Georgicon.

LIBER PRIMUS.

QUID faciat lætas ſegetes: quæ ſidera ſervet
Agricola, ut facilem terram proſcindat aratris,
Semina quo jacienda modo, cultuſque locorum,
Et meſſes docuit magno olim fœnore reddi.

SECUNDUS.

Hactenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Pampineas exinde comas, colleſque virentes,
Deſcriptaſque locis vites, & dona Lyæi,
Atque oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

TERTIUS.

Teque, Pales, & te, paſtor memorande per orbem;
Et pecorum cultus, & gramine paſcua læta,

Queis habitent armenta locis, ſtabulentur & agni,
Omnia divino monſtravit carmine vates.

QUARTUS.

Protinus aërii mellis redolentia regna,
Hyblæas & apes, alveorum cerea tecta:
Quique apibus flores, examina quæque legenda
Indicat, humenteſque favos, cœleſtia dona.

Duodecim ſcholaſticorum Poëtarum argumenta in Æneidem.

LIBRI PRIMI.

ÆOLUS immittit ventos, Junone precante,
Trojanoſque vagos Libycas expellit in oras.
Solatur venerem dictis Pater ipſe dolentem.
Ænean recipit pulchrâ Carthagine Dido:
Cui Venus Aſcanii ſub imagine mittit amorem.

SECUNDI.

Cogitur Æneas bellorum exponere caſus,
Grajorumque dolos, & equum, fraudemque Sinonis;
Exciſamque urbem, Priamique miſerrima fata:
Utque patrem impoſitum forti cervice per ignes
Extulerit, caramque amiſerit ipſe Creüſam.

TERTII.

Poſt caſum Trojæ, fabricatâ claſſe, ſuperſtes
Vela dat Æneas, urbemque in littore Thracum,
Mox aliam pulſus Cretæis condidit oris.
Cedit & hinc, Helenumque videt, præceptaque diſcit;
Ætnæum Cyclopa fugit, ſepelitque parentem.

QUARTI.

Ardet amore gravi Dido, ſoror Anna ſuadet
Nubere: junguntur, nimbo cogente, ſub antro.

Incusat precibus patrem contemptus Iarbas.
Navigat Æneas jussu Jovis. Illa, dolore
Impatiens & amore, necem sibi protinus infert.

QUINTI.

In Siculas iterum terras Fortuna reducit
Ænean, tumuloque patris persolvit honorem.
Tum cogit naves incendere Troadas Iris.
Troes ibi linquunt socios. Venus anxia placat
Neptunum. Somnus Palinurum mergit in undis.

SEXTI.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in urbem
Rex Phrygius, vatisque petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit. Post hæc adit infera regna;
Congressusque patri, discit genus omne suorum,
Quoque modo casus valeat superare futuros.

SEPTIMI.

Tandem deveniunt Laurentia Troes in arva:
Et pace acceptâ læti nova mœnia condunt.
Nocte satam Juno Furiam evocat. Illa Latinos
Inter & Æneadas bellum serit, & ciet arma.
Protinus auxiliis terra instruit Itala turmas.

OCTAVI.

Vidit ut Æneas summâ vi bella parari;
Arcadas, Evandrumque senem sibi fœdere jungit,
Dardanioque duci sociatur Etruria tota.
Arma petit genitrix, dat Mulciber: in clypeoque
Res pingit Latias, & fortia facta nepotum.

NONI.

Ad Turnum properè Junonia mittitur Iris,
Instigatque animos. Acies movet ille, Phrygasque
Obsidet. In Nymphas versa est Æneïa classis.
Euryalus Nisusque luunt nece prœlia noctis.
Vi Turnus potitur castris, Expellitur inde.

DECIMI.

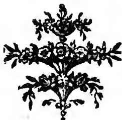
Placat & uxoris dictis & jurgia natæ
Jupiter. Auxiliis instructus Troïus heros
Advenit. Occurrunt Rutuli, atque in littore pugnant.
Occidit a Turno Pallas : victorque superbus
Æneæ eripitur. Mezentius interit acer.

UNDECIMI.

Occisis proprium pars utraque reddit honorem.
Supplicibus Calydone satus negat arma Latinis.
Cum Drance alterno jurgat certamine Turnus.
Æneas equitem præmittit, & obvia virgo
Excipit : exstinctâ Rutuli dant terga Camillâ.

DUODECIMI.

Trojanis Rutulisque placet conjungere fœdus.
Id Rutuli rumpunt. Nato Venus alma medetur
Dictamno, Rutulique luunt perjuria victi.
Cogitur Æneæ Dauni concurrere proles:
Pallantea necem misero dant cingula Turno.

ARGUMENTUM

Cochin filius. in. — *A. Duclos. Sculp.*

ARGUMENTUM IN BUCOLICA.

B*UCOLICUM carmen, idem est ac pastorale, deducto nomine a pastoribus, quorum erant præcipui qui curarent boves, sive bubulci, Græcè* βουκόλοι, *a* βοῦς, bos. *Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracusanum poëtam, imitandum sibi proposuit.*

Carmina ejusmodi sua vocavit Theocritus, idyllia, *Virgilius*, eclogas. *Est autem* ἐκλογὴ, ecloga, *delectus paucorum aliquot opusculorum e pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel delectus quorumdam versuum quos a Theocrito per imitationem expresserit: est enim* ἐκλέγειν, eligere, secernere. *Malè autem scribitur a quibusdam Ægloga, quasi ab* αἲξ capra, *&* λόγος sermo: *tum quia non* ἐκλογὴ, *sed* αἰγλογία *dicenda esset: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multò maxima: tum denique quia nomen eclogæ aliis operibus tribuitur bene*

multis, in quibus paſtoritium nihil, immo nihil omnino præter delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* eclogas , *ſive excerpta e majori opere : odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris*, varii carminis eclogas : *ejuſdem Horatii ſatiræ quibuſdam in codicibus* eclogæ *inſcribuntur.*

Cœpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29 exeunte, U. C. 713. & triennio perfecta, ut jam in vita, moxque ſingulis in eclogis differemus. Ita Ruæus.

PUBLII VIRGILII
MARONIS
BUCOLICA.

ECLOGA I.

TITYRUS, MELIBŒUS.

MELIBŒUS.

Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Sylveſtrem tenui muſam meditaris avenâ:
Nos patriæ fines & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas.

Tityrus.

O Meliboee, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus : illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem calamo permiſit agreſti.

Melibœus.

Non equidem invideo, miror magis : undique totis
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas
Protinus æger ago : hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corylos modò namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus :
Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iſte Deus, qui ſit, da, Tityre, nobis.

Tityrus.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quò ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Nôram : ſic parvis componere magna ſolebam.
Verùm hæc tantùm alias inter caput extulit urbes,
Quantùm lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Melibœus.

Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?

TITYRUS.

Libertas : quæ ſera , tamen reſpexit inertem ,
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat :
Reſpexit tamen , & longo poſt tempore venit ,
Poſtquam nos Amaryllis habet , Galatea reliquit.
Namque , fatebor enim , dum me Galatea tenebat ,
Nec ſpes libertatis erat , nec cura peculî.
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis ,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi ,
Non umquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

MELIBŒUS.

Mirabar quid mœſta Deos , Galatea , vocares :
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat : ipſæ te , Tityre , pinus ,
Ipſi te fontes , ipſa hæc arbuſta vocabant.

TITYRUS.

Quid facerem ? Neque ſervitio me exire licebat ,
Nec tam præſentes alibi cognoſcere Divos.
Hic illum vidi juvenem , Melibœe , quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti :
Paſcite , ut antè , boves , pueri : ſubmittite tauros.

MELIBŒUS.

Fortunate ſenex , ergo tua rura manebunt ,
Et tibi magna ſatis ; quamvis lapis omnia nudus ,
Limoſoque palus obducat paſcua junco.
Non inſueta graves tentabunt pabula ; fœtas

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex : hîc inter flumina nota
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.

TITYRUS.

Antè leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces :
Antè, pererratis amborum finibus, exſul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.

MELIBŒUS.

At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En umquam patrios longo pòſt tempore fines,
Pauperis & tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? En quò diſcordia cives
Perduxit miſeros : en queîs conſevimus agros.
Inſere nunc, Melibœe, pyros; pone ordine vites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ.

Non ego vos poſthac viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ,
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras.

TITYRUS.

Hîc tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA II.

ALEXIS.

FORMOSUM paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec quid ſperaret, habebat.
Tantùm inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſiduè veniebat: ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas;
Nil noſtri miſerere: mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos;
Theſtilis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpillumque herbas contundit olentes.

At mecum raucis , tua dum veſtigia luſtro ,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras ,
Atque ſuperba pati faſtidia ? Nonne Menalcam ?
Quamvis ille niger , quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer , nimiùm ne crede colori :
Alba liguſtra cadunt , vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum , nec qui ſim quæris , Alexi ;
Quàm dives pecoris , nivei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ :
Lac mihi non æſtate novum , non frigore deſit.
Canto quæ ſolitus , ſi quando armenta vocabat ,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis : nuper me in littore vidi ,
Cùm placidum ventis ſtaret mare. Non ego Daphnim,
Judice te , metuam , ſi numquam fallit imago.
O tantùm libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas , & figere cervos.
Hædorumque gregem viridi compellere hibiſco !
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Inſtituit : Pan curat oves , oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum :
Hæc eadem ut ſciret , quid non faciebat Amyntas ?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula , Damœtas dono mihi quam dedit olim.
Et dixit moriens : Te nunc habet iſta ſecundum.

Dixit Damœtas : invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ovis ubera, quos tibi ſervo.
Jampridem a me illos abducere Theſtilis orat:
Et faciet, quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis : tibi candida Naïs
Pallentes violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi:
Tum caſiâ atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
Ipſe ego cana legam tenerâ lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: & honos erit huic quoque pomo.
Et vos, ô lauri, carpam, & te, proxima myrte;
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.
Ruſticus es, Corydon; nec munera curat Alexis:
Nec, ſi muneribus certes, concedat Iolas.
Eheu! quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah demens! Habitârunt Dii quoque ſylvas,
Dardaniuſque Paris. Pallas quas condidit arces
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur; lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella.
Te Corydon, ô Alexi! Trahit ſua quemque voluptas.

Aſpice : aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci ,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras ;
Me tamen urit amor : quis enim modus adſit amori ?
Ah ! Corydon , Corydon , quæ te dementia cepit !
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potiùs , quorum indiget uſus ,
Viminibus mollique paras detexere junco ?
Invenies alium , ſi te hic faſtidit , Alexim.

ECLOGA III.

PALÆMON.

MENALCAS, DAMŒTAS, PALÆMON.

MENALCAS.

Dic mihi , Damœta , cujum pecus ? an Melibœi ?

DAMŒTAS.

Non : verùm Ægonis ; nuper mihi tradidit Ægon.

MENALCAS.

Infelix ô ſemper oves pecus ! Ipſe Neæram
Dum fovet , ac , ne me ſibi præferat illa , veretur ;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora :
Et ſuccus peçori , & lac ſubducitur agnis.

DAMŒTAS.

Parçiùs iſta viris tamen objicienda memento.

Novimus & qui te... tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.

MENALCAS.

Tum, credo, cùm me arbuſtum videre Myconis
Atque malâ vites incidere falce novellas.

DAMŒTAS.

Aut hîc ad veteres fagos, cùm Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos; quæ tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas:
Et, ſi non aliquà nocuiſſes, mortuus eſſes.

MENALCAS.

Quid domini facient, audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multùm latrante Lyciſcâ?
Et cùm clamarem: Quò nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu poſt careƈta latebas.

DAMŒTAS.

An mihi cantando viƈtus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipſe fatebatur; ſed reddere poſſe negabat.

MENALCAS.

Cantando tu illum? aut umquam tibi fiſtula cerâ
Junƈta fuit? Non tu in triviis, indoƈte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen?

DAMŒTAS.

Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim

Experiamur ? Ego hanc vitulam (ne fortè recuſes ,
Bis venit ad mulctram , binos alit ubere fœtus)
Depono ; tu dic mecum quo pignore certes.

MENALCAS.

De grege non auſim quicquam deponere tecum ;
Eſt mihi namque domi pater , eſt injuſta noverca :
Biſque die numerant ambo pecus , alter & hœdos.
Verùm id quod multò tute ipſe fatebere majus ,
Inſanire libet quoniam tibi , pocula ponam
Fagina , cælatum divini opus Alcimedontis ,
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis ,
Diffuſos hederâ veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna , Conon : &.... quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem ?
Tempora quæ meſſor , quæ curvus arator haberet ?
Necdum illis labra admovi , ſed condita ſervo.

DAMŒTAS.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit ,
Et molli circùm eſt anſas amplexus acantho :
Orpheaque in medio poſuit , ſylvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi , ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes , nihil eſt quòd pocula laudes.

MENALCAS.

Numquam hodie effugies : veniam quocumque vocâris.
Audiat hæc tantùm , vel qui venit : ecce Palæmon.
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.

DAMŒTAS.

Quin age, ſi quid habes: in me mora non erit ulla,
Nec quemquam fugio. Tantùm, vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis, res eſt non parva, reponas.

PALÆMON.

Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent ſylvæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe, Damœta; tu deinde ſequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.

DAMŒTAS.

Ab Jove principium, Muſæ; Jovis omnia plena.
Ille colit terras: illi mea carmina curæ.

MENALCAS.

Et me Phœbus amat: Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt, lauri, & ſuave rubens hyacinthus.

DAMŒTAS.

Malo me Galatea petit, laſciva puella:
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit antè videri.

MENALCAS.

At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyntas;
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris.

DAMŒTAS.

Parta meæ Veneri ſunt munera: namque notavi
Ipſe locum aëriæ quo congeſſere palumbes.

MENALCAS.

Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta

Aurea mala decem miſi : cras altera mittam.

DAMŒTAS.

O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam, venti, Divûm referatis ad aures.

MENALCAS.

Quid prodeſt quòd me ipſe animo non ſpernis, Amynta,
Si dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?

DAMŒTAS.

Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola:
Cùm faciam vitulâ pro frugibus, ipſe venito.

MENALCAS.

Phyllida amo ante alias : nam me diſcedere flevit:
Et longum, formoſe, vale, vale, inquit, Iola.

DAMŒTAS.

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

MENALCAS.

Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hædis,
Lenta ſalix fœto pecori : mihi ſolus Amyntas.

DAMŒTAS.

Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.

MENALCAS.

Pollio & ipſe facit nova carmina. Paſcite taurum:
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.

DAMŒTAS.

Qui te, Pollio, amat, veniat quò te quoque gaudet.

Mella fluant illi : ferat & rubus asper amomum.

MENALCAS.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi :
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

DAMŒTAS.

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

MENALCAS.

Parcite, oves, nimiùm procedere : non bene ripæ
Creditur : ipse aries etiam nunc vellera siccat.

DAMŒTAS.

Tityre, pascentes a flumine reice capellas :
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

MENALCAS.

Cogite oves, pueri : si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

DAMŒTAS.

Eheu ! quàm pingui macer est mihi taurus in arvo !
Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

MENALCAS.

His certè neque amor causa est : vix ossibus hærent.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DAMŒTAS.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.

MENALCAS.

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum

Naſcantur flores ; & Phyllida ſolus habeto.

PALÆMON.

Non noſtrum inter vos tantas componere lites.
Et vitulâ tu dignus , & hic , & quiſquis amores
Aut metuet dulces , aut experietur amaros.
Claudite jam rivos , pueri ; ſat prata biberunt.

ECLOGA IV.

POLLIO.

Sicelides Muſæ , paulò majora canamus ,
Non omnes arbuſta juvant , humileſque myricæ.
Si canimus ſylvas , ſylvæ ſint Conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas :
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo , redeunt Saturnia regna :
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modò naſcenti puero , quo ferrea primùm
Deſinet , ac toto ſurget gens aurea mundo ,
Caſta , fave , Lucina : tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo , decus hoc ævi , te Conſule , inibit ,
Pollio , & incipient magni procedere menſes.
Te duce , ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri ,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet , Diviſque videbit

Permixtos heroàs, & ipſe videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera; nec magnos metuent armenta leones:
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgò naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paulatim flaveſcet campus ariſtà,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys: & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator:
Nec varios diſcet mentiri lana colores.

Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſuâ ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Talia ſecla ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deûm ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum:
Aſpice venturo lætentur ut omnia ſeclo.

O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus, & quantùm ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam Arcadiâ mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadiâ dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer. Cui non riſere parentes,
Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili eſt.

ECLOGA V.

DAPHNIS.

MENALCAS, MOPSUS.

MENALCAS.

CUR non, Mopſe, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere verſus,
Hîc corylis mixtas inter conſedimus ulmos?

MOPSUS.

Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menalca;
Sive ſub incertas zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus. Aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.

MENALCAS.

Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.

MOPSUS.

Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare canendo?

MENALCAS.

Incipe, Mopſe, prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri.
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hædos.

MOPSUS.

Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi

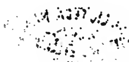
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.

MENALCAS.

Lenta ſalix quantùm pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantùm ſaliunca roſetis;
Judicio noſtro tantùm tibi cedit Amyntas.

MOPSUS.

Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Exſtinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis,
Cùm complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit; Daphnis thiaſos inducere Baccho;
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. Poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,

Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos formoſior ipſe.

MENALCAS.

Tale tuum carmen nobis, divine Poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis solùm æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocumque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

MOPSUS.

An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.

MENALCAS.

Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas & cetera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant

Intonſi montes ; ipſæ jam carmina rupes ,
Ipſa ſonant arbuſta : Deus , Deus ille , Menalca.
Sis bonus ô felixque tuis : en quatuor aras:
Ecce duas tibi , Daphni , duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis ,
Craterasque duo ſtatuam tibi pinguis olivi :
Et multo in primis hilarans convivia Baccho :
Ante focum , ſi frigus erit ; ſi meſſis , in umbra ,
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas , & Lyctius Ægon :
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt , & cùm ſolemnia vota
Reddemus Nymphis , & cùm luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes , dum rore cicadæ ;
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Ut Baccho Cererique , tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient : damnabis tu quoque votis.

MOPSUS.

Quæ tibi , quæ tali reddam pro carmine dona ?
Nam neque me tantùm venientis ſibilus Auſtri ,
Nec percuſſa juvant fluctu tam littora , nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.

MENALCAS.

Hac te nos fragili donabimus antè cicutâ.
Hæc nos , formoſum Corydon ardebat Alexim :
Hæc eadem docuit , cujum pecus ? an Melibœi ?

MOPSUS.

At tu ſume pedum, quod, me cùm ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

ECLOGA. VI.

SILENUS.

PRIMA Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare Thalia.
Cùm canerem reges & prœlia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque ſuper tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)
Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.
Non injuſſa cano: ſi quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.

Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſylus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant:
Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.

Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle,
Ægle Naïadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quò vincula nectitis, inquit?
Solvite me, pueri: ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina quæ vultis, cognoſcite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipſe.
Tum verò in numerum Faunoſque feraſque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantùm Phœbo gaudet Parnaſſia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur & Iſmarus Orphea.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreverit orbis:
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas:
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altiùs atque cadant ſummotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cùm primùm ſurgere, cúmque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit Hylan, nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent; ut littus, Hyla, Hyla omne ſonaret.

Et

Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
Ah! virgo infelix, quæ te dementia cepit!
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum;
Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
Ah! virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite, Nymphæ
Dictææ, Nymphæ nemorum jam claudite saltus:
Si quà fortè ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia. Forsitan illum,
Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëtontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
  Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum;
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatùs amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
Ascræo quos antè seni; quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.

His tibi Grynæi nemoris dicatur origo :
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus laceraſſe marinis ?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus ?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit ?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus antè
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis ?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit : pulſæ referunt ad ſidera valles.
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit veſper olympo.

ECLOGA VII.

MELIBŒUS.

MELIBŒUS, CORIDON, THYRSIS.

MELIBŒUS.

FORTÈ ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum;
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas;

Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo;
Et cantare pares, & respondere parati.
Hîc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnim
Aspicio. Ille ubi me contrà videt: Ociùs, inquit,
Huc ades, ô Meliboee: caper tibi salvus & hædi.
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum venient per prata juvenci:
Hîc viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen nec Phyllida habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

CORYDON.

Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Versibus ille facit) aut si non possumus omnes,
Hic arguta sacrâ pendebit fistula pinu.

THYRSIS.

Pastores, hederâ crescentem ornate poëtam,
Arcades; invidiâ rumpantur ut ilia Codro.
Aut si ultra placitum laudàrit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CORYDON.

Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evinčta cothurno.

THYRSIS.

Sinum lačtis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Exſpečtare ſat eſt; cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.

CORYDON.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hederâ formoſior albâ,
Cùm primùm paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

THYRSIS.

Immo ego Sardoïs videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, proječtâ vilior algâ,
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite, juvenci.

CORYDON.

Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida, jam læto turgent in palmite gemmæ.

THYRSIS.

Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis

Semper, & aſſiduâ poſtes fuligine nigri.
Hîc tantùm Boreæ curamus frigora, quantùm
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

CORYDON.

Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ;
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma;
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.

THYRSIS.

Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit;
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.

CORYDON.

Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho:
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.

THYRSIS.

Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.

MELIBŒUS.

Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſim.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

ECLOGA VIII.

PHARMACEUTRIA,

DAMON, ALPHESIBŒUS.

Pastorum musam Damonis & Alphesiboei,
Immemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus;
Damonis musam dicemus & Alphesiboei.
Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit umquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet: accipe jussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cùm ros in tenera pecori gratissimus herba est,
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ:
Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, almum:
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & divos (quamquam nil testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet: ſemper paſtorum ille audit amores;
Panaque qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  Mopſo Niſa datur! Quid non ſperemus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  O digno conjuncta viro! dum deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, promiſſaque barba;
Nec curare Deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam cœperat annus:
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  Nunc ſcio quid ſit Amor. Duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
  Sævus Amor docuit natorum ſanguine matrem

Commaculare manus : crudelis tu quoque mater !
Crudelis mater magis , an puer improbus ille ?
Improbus ille puer , crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum , mea tibia , verſus.
  Nunc & oves ultro fugiat lupus , aurea duræ
Mala ferant quercus , narciſſo floreat alnus :
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ : ſit Tityrus Orpheus :
Orpheus in ſylvis , inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum , mea tibia , verſus.
  Omnia vel medium fiant mare : vivite , ſylvæ.
Præceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios , jam deſine , tibia , verſus.
  Hæc Damon. Vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite , Pierides : non omnia poſſumus omnes.
  Effer aquam , & molli cinge hæc altaria vittâ:
Verbenaſque adole pingues , & maſcula thura ;
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus : nihil hîc niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum , mea carmina, ducite Daphnim.
  Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam :
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum , mea carmina, ducite Daphnim.
  Terna tibi hæc primùm triplici diverſa colore
Licia circumdo ; terque hæc altaria circum

Effigiem duco : numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores :
Necte, Amarylli, modò ; &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit
Uno eodemque igni ; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit ; ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Talis amor Daphnim, qualis cùm fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti,
Talis amor teneat ; nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Has olim exsuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui, quæ nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando : debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris : nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri & se condere sylvis
Mœrin, sæpe animas imis excire sepulcris,
Atque satas aliò vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
  Fer cineres, Amarylli, foras : rivoque fluenti

Tranfque caput jace: ne refpexeris. His ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Afpice; corripuit tremulis altaria flammis
Sponte fuâ, dum ferre moror, cinis ipfe: bonum fit.
Nefcio quid certè eft: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an qui amant, ipfi fibi fomnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA IX.

MŒRIS.

LYCIDAS, MŒRIS.

LYCIDAS.

QUO te, Mœri, pedes? an quò via ducit in urbem?

MŒRIS.

O Lycida, vivi pervenimus, advena noftri
(Quod numquam veriti fumus) ut poffeffor agelli
Diceret: Hæc mea funt; veteres, migrate, coloni.
Nunc victi, triftes, quoniam fors omnia verfat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.

LYCIDAS.

Certè equidem audieram, quà fe fubducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Ufque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,

Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcam.

MŒRIS.

Aúdieras, & fama fuit: ſed carmina tantùm
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantùm
Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Antè ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.

LYCIDAS.

Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret, aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre, & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.

MŒRIS.

Immo hæc quæ Varo necdum perfecta canebat.
Vare, tuum nomen (ſuperet modò Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.

LYCIDAS.

Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ.
Incipe, ſi quid habes; & me fecere poëtam

Pierides : ſunt & mihi carmina : me quoque dicunt
Vatem paſtores ; ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor , nec dicere Cinnâ
Digna , ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.

MŒRIS.

Id quidem ago,& tacitus,Lycida,mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe : neque eſt ignobile carmen.
Huc ades , ô Galatea : quis eſt nam ludus in undis ?
Hìc ver purpureum , varios hìc flumina circum
Fundit humus flores : hìc candida populus antro
Imminet , & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades : inſani feriant ſine littora fluctus.

LYCIDAS.

Quid , quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram ? numeros memini , ſi verba tenerem.

MŒRIS.

Daphni , quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus ?
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum :
Aſtrum , quo ſegetes gauderent frugibus , & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere , Daphni , pyros : carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas , animum quoque : ſæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina : vox quoque Mœrim
Jam fugit ipſa : lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.

LYCIDAS.

Cauſando noſtros in longum ducis amores:
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes
(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namque ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hìc ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes; hìc, Mœri, canamus.
Hic hædos depone; tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat antè, veremur;
Cantantes licet uſque (minùs via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.

MŒRIS.

Deſine plura, puer; & quod nunc inſtat, agamus:
Carmina tum meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

ECLOGA X.

GALLUS.

EXTREMUM hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cùm fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.

Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naïades, indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ.
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant & oves circùm, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine Poëta;
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio; tardi venere bubulci:
Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste rogant. Tibi venit Apollo.
Galle, quid insanis, inquit? tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus, inquit? Amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem

Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ !
Certè, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hìc gelidi fontes, hìc mollia prata, Lycori :
Hìc nemus, hìc ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri te Martis in armis,
Tela inter media atque adversos detinet hostes.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum)
Alpinas, ah dura ! nives, & frigora Rheni
Me sine sola vides. Ah, te ne frigora lædant !
Ah, tibi ne teneras glacies secet aspèra plantas !
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avenâ.
Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus : crescent illæ, crescetis amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros : non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor, lucosque sonantes
Ire : libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula : tamquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis

Ipsa placent : ipsæ rursum concedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores.
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Scythoniasque nives hyemis subeamus aquosæ :
Nec si, cùm moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere cancri.
Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse Poëtam;
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo cujus amor tantùm mihi crescit in horas,
Quantùm vere novo viridis se subjicit alnus.
Surgamus : solet esse gravis cantantibus umbra :
Juniperi gravis umbra ; nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

FINIS BUCOLICON.

ARGUMENTUM

IN GEORGICA.

GEORGICON nomen à γεωργός, agricola : hoc autem à γέα, sive γῆ, *terra*, & ἔργον opus. Traduntur hoc opere præcepta de Agricultura, quatuor libris.

I. De Aratione.

II. De Plantatione.

III. De Pastione, Cultuque Pecorum.

IV. De Apibus, & Mellatione.

Eaque omnia naturæ accommodantur Italici soli, præsertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere secutus est Virgilius Hesiodum Ascræum ex Bœotia, cujus librum inscriptum ἔργα καὶ ἡμέραι, *Opera & Dies*, longè & copiâ & elegantiâ superavit. Cœptum est opus anno circiter U. C. 717, Virgilii 32 aut 33, & septennio perpolitum.

Mæcenas, cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratiâ tenuit cum Agrippa gradus. Genere Tuscus, ex antiquis Etruriæ Regibus : quorum posteri, post multas gentis clades, Romanam in civitatem admissi, equestri digni-

tate vixerunt. Eruditos complexus eſt, in primis Virgilium & Horatium : adeo parum cupidus, ut qui ceteris Magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & Urbis atque Italiæ præfecturâ contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in conſilium de imperio deponendo, retinendum perſuaſit. Sectâ Epicureus fuit; in veſtitu, inceſſu, ſupellectili, conviviis, ipsâque dictione mollior ac remiſſior. Scripſit *Prometheum* & *Octaviam* Tragœdias, carminum libros decem; ſolutâ oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis; item de Animalibus & Gemmis dialogos. Omnia periere. Deceſſit anno U. C. 746. C. Martio Cenſorino, & C. Aſinio Gallo Coſſ.

Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia.

I. Quodnam ipſius nomen fuerit? Lambinus in *Vipſaniam* gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippa, cujus certè gentile nomen hoc fuit : Paulus Manutius in *Cinciam :* Glandorpius in *Heliam:* Muretus in *Aquiliam :* omnes, aut levibus, aut falſis conjecturis : maxima & optima pars, Turnebus, Lipſius, &c.

in *Cilniam*, quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria.

II. Unde cognomen *Mæcenatis?* Infulsè deducit Becmannus ab ejus moribus, quòd eſſet μὴ κοινός, *non communis;* aut μὴ καινός, *non novus:* nam & Græci numquam negativis nominibus, μή, ſed privativum α præfigunt : & Varro libro 7°. de L. L. à loco dictum teſtatur. Eſt igitur à mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib. 24. 6.

III. Quo modo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit? Certè media, per ε longum; quia Græcè vulgò per η legitur. Prima, vel per *æ*, vel per *œ:* quia in veteribus codicibus utroque modo reperitur; per *æ* frequentiùs. Igitur nomen integrum fuit, CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

ARGUMENTUM

LIBRI PRIMI.

CONTINET hic liber propoſitionem totius operis, ejuſdemque diviſionem quadruplicem. Tum ſequitur Deorum invocatio, quotquot ruſticæ præſident rei, quos inter Octaviano Cæſari locus tribuitur; novo ſanè illis temporibus adulationis exemplo: quo deinde Lucanus, in Pharſalia, & Statius, in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodeſtiùs abuſi ſunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber verò ipſe ſex habet partes.

I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam.

II. Agriculturæ originem.

III. Agricolarum inſtrumenta.

IV. Ruſticorum operum tempora.

V. Tempeſtatum prognoſtica.

VI. Digreſſionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæſaris, aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt.

Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, & pro ſalute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obſolevere, contrario uſu poſteriorum temporum, noſtrorum in primis; quæ multa, ut artibus ceteris, ita huic quoque addidere.

Georg. L. I.

Cochin filius in. — *J. Duclos Sculp.*

PUBLII VIRGILII
GEORGICON
LIBER PRIMUS.

QUID faciat lætas segetes; quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat; quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, ô clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum;
Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit aristâ,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul, Faunique, pedem, Dryadesque puellæ:

Munera veſtra cano. Tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune, & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ô Tegeæe, favens; oleæque Minerva
Inventrix, uncique Puer monſtrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupreſſum:
Diique, Deæque omnes, ſtudium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo ſemine fruges,
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ ſint habitura Deorum
Concilia, incertum eſt, urbeſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant; tibi ſerviat ultima Thule;
Teque ſibi generum Thetis emat omnibus undis:
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,
Quà locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſtâ plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,

Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis ;
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes,
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſolvit,
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit :
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At priùs ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum ;
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ :
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi ?
At Chalibes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum ?
Continuò has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes

Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fecunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum:
Aut ibi flava feres mutato ſidere farra,
Unde priùs lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ,
Urunt lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva;
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas:
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes;
Ne tenues pluviæ rapidive potentia ſolis

Acrior,

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
  Multùm adeo raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rursùs in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas,
Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantùm ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
  Quid dicam, jacto qui ſemine cominùs arva
Inſequitur, cumuloſque ruit malè pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes;
Et cùm exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,
Cùm primùm ſulcos æquant ſata; quique paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
  Nec tamen, hæc cùm ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti, nihil improbus anſer,

Strimoniæque grues, & amaris intyba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni;
Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri:
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit;
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluvii ſenſêre cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum fundâ jam verberat amnem,
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ:
Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.
Tum variæ venere artes. Labor omnia vicit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit, cùm jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus: intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,
Lappæque, tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Quòd niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſque vocaveris imbrem,
Heu! magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſsâque famem in ſylvis ſolabere quercu.

Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queîs ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis, & inflexi primùm grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei, viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi:
Omnia quæ multò antè memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magnâ vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia antè jugo levis, altaque fagus,

Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos:
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Nî refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & cretâ solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat,
Tum variæ illudant pestes. Sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit,
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item cùm se nux plurima sylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet triturà calore.
At si luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleâ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro priùs, & nigrâ perfundere amurcâ,
Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset,
Et quamvis igni exiguo properata maderent.
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.

Non aliter, quàm qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,
Hædorumque dies ſervandi, & lucidus anguis,
Quàm quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus, & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem;
Exercete, viri, tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem, & cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris,
Dum ſiccâ tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tum te quoque, medica, putrès
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis;
Antè tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quàm ſulcis committas ſemina, quámque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere; ſed illos
Exſpectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si verò viciamque feres, vilemque faſelum,

Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis ;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes :
Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni :
Quam circum extremæ dextrâ lævâque trahuntur
Cœruleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Divûm, & via secta per ambas,
Obliquus quà se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Riphæasque arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ devexus in Austros.
Hîc vertex nobis semper sublimis ; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.
Maximus hîc flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper : & obtentâ densantur nocte tenebræ ;
Aut redit a nobis aurora, diemque reducit :
Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
Possumus : hinc messisque diem tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor

Conveniat ; quando armatas deducere claſſes ,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus ,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
  Frigidus agricolam ſi quando continet imber ;
Multa , forent quæ mox cœlo properanda ſereno ,
Maturare datur : durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem , cavat arbore lintres :
Aut pecori ſignum , aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos furcaſque bicornes ,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubeâ texatur fiſcina virgâ ;
Nunc torrete igni fruges , nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt : rivos deducere nulla
Relligio vetuit , ſegeti prætendere ſepem ,
Inſidias avibus moliri , incendere vepres ,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis , lapidemque revertens
Incuſum , aut atræ maſſam picis urbe reportat.
  Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge : pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ : tum partu Terra neſando
Cœumque Japetumque creat , ſævumque Typhœa ;
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam.

Scilicet, atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter Pater exſtructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ
Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelidà meliùs ſe nocte dedêre,
Aut cùm ſole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves ſtipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem,
Arguto conjux percurrit pectine telas,
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit:
Ceu preſſæ cùm jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuêre coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores; tum figere damas,

Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ,
Cùm nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni, & ſidera dicam?
Atque ubi jam breviorque dies; & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver,
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, & cùm
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ gravidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublimè expulſam eruerent; ita turbine nigro
Ferret hyems culmumque levem, ſtipulaſque volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther;
Et pluviâ ingenti ſata læta, boumque labores
Diluit: implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe Pater, mediâ nimborum in nocte, coruſcâ
Fulmina molitur dextrâ; quo maxima motu
Terra tremit; fugêre feræ, & mortalia corda
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit; ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva,

Frigida Saturni sese quò stella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hyemis, jam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus & socii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quàm Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos,
Ipse Pater statuit quid menstrua Luna moneret,
Quo signo caderent Austri, quid sæpe videntes
Agricolæ, propiùs stabulis armenta tenerent.
Continuò, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longè
Littora misceri, & nemorum increbrescere murmur.
Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora, cúmque marinæ

In ſicco ludunt fulicæ ; notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctiſque per umbram
Flammarum longos a tergo albeſcere tractus :
Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, & cùm
Eurique zephyrique tonat domus ; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
Obfuit : aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugêre grues ; aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras ;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo,
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter ; & bibit ingens
Arcus ; & e paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſsùm videas geſtire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.

Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem, teſtâ cùm ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minùs ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad Solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones; non ore ſolutos
Immundi meminêre ſues jactare maniplos:
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis & occaſum ſervans, de culmine ſummo
Nequicquam feros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quâcumque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: quà ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant; & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio quâ præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat, imbribus actis,
Progeniem parvam dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.

Verùm ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò, & quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.

Si verò Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies, numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere serenæ.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt;
Votaque ſervati ſolvent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

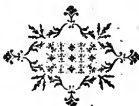
Sol quoque & exoriens, & cùm ſe condet in undas,
Signa dabit. Solem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quæ manè refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille ubi naſcentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres: namque urget ab alto

Arboribusque satisque Notus, pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu! male tum mites defendet pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cœruleus pluviam denuntiat igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere: non illâ quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At si, cùm referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique quid Vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque & operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obscœnique canes, importunæque volucres

Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere ſaxa!
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit; inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis; pecudeſque locutæ,
Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit, & altè
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non aliàs cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.

Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:
Nec fuit indignum Superis bis ſanguine noſtro
Emathiam & latos Æmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabrâ rubigine pila,
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.

Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Thuſcum Tyberim, & Romana palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſeclo
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies. Non ullus aratro
Dignus honos; ſquallent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cùm carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia; & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Cochin filius in. C. Duclos Sculp.

ARGUMENTUM

LIBRI SECUNDI.

Habet hic liber de Plantatione partes ſeptem.

I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex naturâ, quàm ex arte.

II. Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo.

III. Quibus ſingulæ locis feliciùs proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli.

IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.

V. Culturam vitis.

VI. Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum.

VII. Epilogum de vitæ ruſticæ felicitate.

LIBER SECUNDUS.

HACTENUS arvorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non sylvestria tecum
Virgulta, & prolem tardè crescentis olivæ.
Huc, pater ô Lenæe (tuis hîc omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager; spumat plenis vindemia labris)
Huc pater ô Lenæe, veni, nudataque musto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte suâ veniunt, camposque & flumina latè
Curva tenent, ut molle siler, lentæque genistæ,
Populus, & glaucâ canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, ut altæ
Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylva,
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primùm dedit, his genus omne
Sylvarum fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
Sunt alii quos ipse viâ sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos;

Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Exſpectant, & viva ſuâ plantaria terrâ.
Nil radicis egent aliæ, ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur e ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque oleâ magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque unà decurre laborem,
O decus, ô famæ meritò pars maxima noſtræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox. Ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hîc te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſylveſtrem animum, cultuque frequenti,
In quaſcumque voces artes, haud tarda ſequentur.

Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet; vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram;
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores;
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida;
Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo
Flore pyri; glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex.
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & altè
Finditur in ſolidum cuneis via; deinde feraces

Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis.
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchites, & radii, & amarâ pauſia baccâ,
Pomaque, & Alcinoï ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque Lageos
Tentatura pedes olim, vinčturaque linguam;
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina,
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus;
Argitiſque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantùm fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, Diis & menſis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis, Bumaſte, racemis.
Sed neque quàm multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neque enim numero comprendere refert.
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quàm multæ zephyro turbentur arenæ;

Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur; ſteriles ſaxoſis montibus orni:
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos:
Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ;
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres;
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali, quo non præſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro;
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;

Flos apprima tenax : animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent : non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertêre, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis, densisque virûm seges horruit hastis.
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Implevêre : tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas :
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subter labentia muros.
An mare quod suprà memorem, quodque alluit infrà?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime; teque,
Fluctibus & fremitu assurgens, Benace, marino?

An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor,
Julia quà ponto longè ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos, pubemque Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos,
Scipiadas duros bello; & te, maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes;
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis,
Palladià gaudent ſylvâ vivacis olivæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus,
Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,

Felicemque

Felicemque trahunt limum : quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris.
Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Sin armenta magis ſtudium, vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas,
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt,
Et quantùm longis carpent armenta diebus,
Exiguâ tantùm gelidus ros nocte reponet.

Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis :
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos;
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit : illæ altum nidis petiêre relictis.
At rudis enituit impulſo vomere campus.

Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias, roremque miniſtrat :
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris

Creta : negant alios æquè ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum , & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam,fumoſque volucres ;
Et bibit humorem , & , cùm vult , ex ſe ipſa remittit ;
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit ;
Nec ſcabie & ſalsâ lædit rubigine ferrum :
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos :
Illa ferax oleæ eſt : illam experiere colendo
Et facilem pecori , & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua , & vicina Veſevo
Ora jugo , & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo poſſis cognoſcere , dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſit denſa , requiras :
Altera frumentis quoniam favet , altera Baccho :
Denſa magis Cereri , rariſſima quæque Lyæo :
Antè locum capies oculis , altéque jubebis
In ſolido puteum demitti , omnemque repones
Rurſus humum , & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt , rarum ; pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit : ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca , & ſcrobibus ſuperabit terra repletis ,
Spiſſus ager : glebas cunctantes craſſaque terga
Exſpecta , & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus , & quæ perhibetur amara ,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando ,
Nec Baccho genus , aut pomis ſua nomina ſervat)
Tale dabit ſpecimen : tu ſpiſſo vimine qualos ,
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.

Huc ager ille malus, dulceſque a fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ:
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentatum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud umquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit; ipſaque juſto
Lætior: ah, nimiùm ne ſit mihi fertilis illa;
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis!
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit,
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quis cui color: at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt; piceæ tantùm, taxique nocentes
Interdum, aut ederæ pandunt veſtigia nigræ.

His animadverſis, terram multò antè memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes;
Antè ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jùgera foſſor.

At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Antè locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quò mox digeſta feratur;
Mutatam ignorent ſubitò ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant;

Ut, quo quæque modo ſteterit, quâ parte calores
Auſtrinos tulerit, quâ terga obverterit axi,
Reſtituant: adeo in teneris conſueſcere multum eſt!
Collibus an plano melius ſit ponere vites
Quære priùs. Si pinguis agros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus:
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,
Indulge ordinibus; nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Ut ſæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus; necdum horrida miſcent
Prœlia, ſed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum,
Non animum modò uti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras:
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altiùs ac penitus terræ defigitur arbos;
Æſculus in primis, quæ quantùm vertice ad auras
Æthereas, tantùm radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſecula vincit:
Tum fortes latè ramos & brachia tendens

Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad ſolem vergant vineta cadentem :
Neve inter vites corylum ſere : neve flagella
Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas :
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina ; neve oleæ ſylveſtres inſere truncos :
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit : inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem ;
Præſertim ſi tempeſtas a vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi, non a ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque imâ ſimiles revireſcere terrâ :
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Boreâ rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit avis, longis inviſa colubris ;
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis :

Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum Pater omnipotens fecundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus, ſuperat tener omnibus humor;
Inque novos ſoles audent ſe gramina tutò
Credere, nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
  Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri;
Cùm primùm lucem pecudes hauſere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret friguſque caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
  Quod ſupereſt, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multâ memor occule terrâ;
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas;
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. Jamque reperti

Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent : hoc effuſos munimen ad imbres ;
Hoc ubi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arva.
  Seminibus poſitis , ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita , & duros jactare bidentes ;
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere , & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos :
Tum leves calamos & raſæ haſtilia virgæ ,
Fraxineaſque aptare ſudes , furcaſque bicornes ,
Viribus eniti quarum , & contemnere ventos
Aſſueſcant , ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac dum prima novis adoleſcit frondibus ætas ,
Parcendum teneris : & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit , laxis per purum immiſſus habenis ,
Ipſa acies nondum falcis tentanda ; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes , interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint , tum ſtringe comas , tum brachia tonde.
Antè reformidant ferrum : tum denique dura
Exerce imperia , & ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam , & pecus omne tenendum eſt
Præcipuè dum frons tenera imprudenſque laborum :
Cui ſuper indignas hyemes , ſolemque potentem ,
Sylveſtres uri aſſiduè capreæque ſequaces
Illudunt ; paſcuntur oves , avidæque juvencæ.
Frigora nec tantùm canâ concreta pruinâ ,

Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
Quantùm illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi;
Præmiaque ingentes pagos & compita circum
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Nec non Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto;
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu,
Complentur valleſque cavæ, ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circùm caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui numquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.

Et jam olim ſeras poſuit cùm vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra:
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incúltique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites, jam falcem arbuſta reponunt;
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus;
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
Contrà non ulla eſt olei cultura: neque illæ
Procurvam exſpectant falcem, raſtroſque tenaces,
Cùm ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cùm dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hòc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primùm truncos ſenſere valentes,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propriâ nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.

Nec minùs interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis :
Tondentur cytiſi : tædas ſylva alta miniſtrat ;
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atque impendere curam?
Quid majora ſequar ? Salices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt, ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos : juvat arva videre
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,
Quas animoſi Euri aſſiduè franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus, dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fecundæ, frondibus ulmi :
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus : Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto :
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado : nec non & apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æquè Baccheïa dona tulerunt ?

Bacchus & ad culpam cauſas dedit : ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimiùm, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas ! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam,
Nec varios inhiant pulchrâ teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque æra,
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi :
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum ; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus ; at frigida Tempe,
Mugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus ac luſtra ferarum ;
Et patiens operum, parvoque aſſueta juventus ;
Sacra Deûm, ſanctique patres : extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,
Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant, cœlique vias & ſidera monſtrent ;
Defectus Solis varios, Lunæque labores ;
Unde tremor terris ; quâ vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, ruſuſque in ſeipſa reſidant ;

Quid tantùm Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſylvaſque inglorius. O ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbrâ!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaque, Sylvanumque ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro;
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſuâ, carpſit; nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem, miſeroſque Penates,
Ut gemmâ bibat, & Sarrano dormiat oſtro.

Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, meritosque juvencos;
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.

Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues læti redeunt; dant arbuta sylvæ;
Et varios ponit fœtus autumnus, & altè
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ
Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.

Ipse dies agitat festos: fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, & socii cratera coronant,
Te, libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agresti nudat prædura palæstrâ.

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini:

Hanc Remus & frater : ſic fortis Etruria crevit
Scilicet, & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & antè
Impia quàm cæſis gens eſt epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

Cochin filius in. · M. Duclos Sculp.

ARGUMENTUM

LIBRI TERTII.

Exordium tria continet : invocationem Deorum , qui pabulo & pecorum pastioni præsident : deinde laudes Octaviani : denique invitationem Mæcenatis cujus jussu susceptum id operis fuisse, rursus testatur. Sequuntur præceptiones de culturâ pecorum , quatuor in partes distinctæ.

I. Agit de Bobus , & Equis.

II. De Ovibus , & Capris.

III. De Canibus.

IV. De rebus pecori infestis ; nempe Serpentibus , scabie , febri , ac peste : quæ pestis descriptio Epilogi locum obtinet.

Sparsæ sunt præterea toto libro fusiores , oblectationis causâ , descriptiones ; quasi quædam diverticula. Talis est descriptio Cursûs equestris ; Asili sive æstri ; Taurorum amantium ; Furiarum amoris ; Scythicæ hyemis.

LIBER TERTIUS.

TE quoque, magna Pales, & te, memorande, canemus,
Paſtor ab Amphryſo : vos ſylvæ, amneſque Lycæi.
Cetera quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, quâ me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas :
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucoſque Molorchi,
Curſibus & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos;
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.

In foribus pugnam ex auro folidoque elephanto
Gangaridùm faciam, victorifque arma Quirini.
Atque hìc undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navalis furgentes ære columnas:
Addam urbes Afiæ domitas, pulfumque Niphatem,
Fidentemque fugâ Parthum, verfifque fagittis;
Et duo rapta manu diverfo ex hofte tropæa,
Bifque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parii lapides, fpirantia figna,
Affaraci proles, demiffæque ab Jove gentis
Nomina, Trofque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias, amnemque feverum
Cocyti metuet, tortofque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exfuperabile faxum.
Interea Dryadum fylvas faltufque fequamur
Intactos: tua, Mæcenas, haud mollia juffa.
Te fine, nil altum mens inchoat: en age, fegnes
Rumpe moras. Vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:
Et vox affenfu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæfaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeft ab origine Cæfar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pafcit equos, feu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,

Et crurum tenus a mento palearia pendent :
Tum longo nullus lateri modus : omnia magna ,
Pes etiam , & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo ,
Aut juga detrectans , interdumque aſpera cornu ,
Et faciem tauro propior ; quæque ardua tota ,
Et gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.
Ætas Lucinam juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem , poſt quatuor incipit annos :
Cetera nec fœturæ habilis , nec fortis aratris.
Interea ſuperat gregibus dum læta juventus ,
Solve mares , mitte in Venerem pecuaria primus ,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit : ſubeunt morbi , triſtiſque ſenectus ,
Et labor , & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt , quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice : ac , ne poſt amiſſa requiras ,
Anteveni , & ſobolem armento ſortire quotannis.

Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modò , quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis ,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuò pecoris generoſi pullus in arvis
Altiùs ingreditur , & mollia crura reponit.
Primus & ire viam , & fluvios tentare minaces
Audet , & ignoto ſeſe committere ponti ;
Nec vanos horret ſtrepitus : illi ardua cervix ,

Argutumque caput, brevis alvus, obeſaque terga;
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum ſi qua ſonum procul arma dedêre,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectûmque premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graii meminere Poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
Talis & ipſe jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prœlia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentum;
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cùm præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus?
Cùm ſpes arrectæ juvenum, exſultantiaque haurit
Corda pavor pulſans? Illi inſtant verbere torto,

Et proni dant lora ; volat vi fervidus axis :
Jamque humiles, jamque elati ſublimè videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies : at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur : humeſcunt ſpumis flatuque ſequentûm.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ !
  Primus Erichthonius currus, & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ gyroſque dedêre,
Impoſiti dorſo ; atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor, æquè juvenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis & curſibus acrem :
Quamvis ſæpe fugâ verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas,
Neptunique ipsâ deducat origine gentem.
  His animadverſis, inſtant ſub tempus, & omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, & pecori dixere maritum :
Pubenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque ; ne blando nequeat ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes :
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat ; frondeſque negant, & fontibus arcent.
Sæpe etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant,
Cùm graviter tunſis gemit area frugibus, & cùm

Surgentem ad zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes;
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.

Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cùm mensibus errant.
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fugâ, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, & plena secundùm
Flumina; muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.

Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, œstron Graii vertêre vocantes:
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque, & sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
Arcebis gravido pecori; armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum, cura in vitulos traducitur omnis;
Continuóque notas & nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,

Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atque uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis e torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos;
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Pòſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphæa rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam; & ſtabulo frænos audire ſonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris

Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ.
Qualis Hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad littora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſsâ magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parêre lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris,
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum & trans flumina lata,
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.

Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Femina, nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multâ vi prœlia miſcent
Vulneribus crebris; lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu, reboant ſylvæque & magnus Olympus.
Nec mos bellantes unà ſtabulare; ſed alter
Victus abit, longéque ignotis exſulat oris:
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores;
Et ſtabula aſpectans, regnis exceſſit avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, & inter
Dura jacet pernox inſtrato ſaxa cubili,
Frondibus hirſutis & carice paſtus acutâ:
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Pòſt, ubi collectum robur, vireſque receptæ,
Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem.
Fluctus ut in medio cœpit cùm albeſcere ponto,
Longius, ex altoque ſinum trahit: utque volutus
Ad terras, immanè ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit; at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque altè ſubjectat arenam.

Omne

Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna,
Sævior erravit campis: nec funera vulgò
Tam multa informes urſi, ſtragemque dedêre
Per ſylvas; tum ſævus aper, tum peſſima tigris.
Heu! malè tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantùm notas odor attulit auras?
Ac neque eos jam fræna virûm, neque verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina correptos undâ torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ſerus freta; quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora; nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prœlia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.

Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
Aſcanium : ſuperant montes, & flumina tranant :
Continuóque avidis ubi ſubdita flamma medullis
(Vere magis, quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in zephyrum, ſtant rupibus altis;
Exceptantque leves auras ; & ſæpe ſine ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos & depreſſas convalles
Diffugiunt, non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus ;
In Boream Caurumque, aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus :
Hippomanes quod ſæpe malæ legêre novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
  Hoc ſatis armentis : ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor : hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius verbis ea vincere magnum
Quàm ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor : juvat ire jugis, quà nulla priorum
Caſtaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.
  Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam

Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas ;
Et multâ duram ſtipulâ filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpeſque podagras.
Pòſt, hinc digreſſus, jubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes,
Et ſtabula a ventis hyberno opponere Soli,
Ad medium converſa diem ; cùm frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Hæ quoque non curâ nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit ; quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis :
Quò magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra,
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes,
Uſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivales,
Quò minùs eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes ; victumque feres & virgea lætus
Pabula, nec totâ claudes fœnilia brumâ.

At verò zephyris cùm læta vocantibus æſtas,

In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes.
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
Ad puteos aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus,
Solis ad occaſum; cùm frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Littoraque halcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar? & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis,
Injuſto ſub faſce viam cùm carpit, & hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, quà Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,

Turbidus & torquens flaventes Ister arenas ;
Quàque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta ; neque ullæ
Aut herbæ campo apparent , aut arbore frondes :
Sed jacet aggeribus niveis informis & alto
Terra gelu latè , septemque assurgit in ulnas :
Semper hyems , semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud umquam discutit umbras ;
Nec cùm invectus equis altum petit æthera , nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ ,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes ,
Puppibus illa priùs patulis , nunc hospita plaustris ;
Æraque dissiliunt vulgò , vestesque rigescunt
Indutæ , cæduntque securibus humida vina ,
Et totæ solidam in glaciem vertêre lacunæ ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aëre ningit :
Intereunt pecudes : stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum , confertoque agmine cervi
Torpent mole novâ, & summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus , non cassibus ullis ,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ :
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro , graviterque rudentes
Cædunt , & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta

Otia agunt terra ; congeſtaque robora , totaſque
Advolvêre focis ulmos , ignique dedêre.
Hîc noctem ludo ducunt , & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni ,
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro ;
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ , primùm aſpera ſylva ,
Lappæque , tribulique abſint : fuge pabula læta ,
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem , quamvis aries ſit candidus ipſe ,
Nigra ſubeſt udo tantùm cui lingua palato ,
Rejice , ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum , plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ (ſi credere dignum eſt)
Pan Deus Arcadiæ captam te , Luna , fefellit ,
In nemora alta vocans : nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor , cytiſum , lotoſque frequentes
Ipſe manu , ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis,& magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hœdos ,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod , ſurgente die , mulſere , horiſque diurnis ,
Nocte premunt : quod jam tenebris & ſole cadente ,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor ,
Aut parco ſale contingunt , hyemique reponunt.

Nec tibi cura canum fuerit poſtrema : ſed una
Veloces Spartæ catulos , acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui : numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem , incurſuſque luporum ,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros ,
Et canibus leporem , canibus venabere damas :
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens , monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum ,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit , cœlumque exterrita fugit ;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ ,
Peſtis acerba boum , pecorique aſpergere virus ,
Fovit humum. Cape ſaxa manu, cape robora, paſtor;
Tollentemque minas , & ſibila colla tumentem ,
Dejice ; jamque fugâ timidum caput abdidit altè,
Cùm medii nexus , extremæque agmina caudæ
Solvuntur , tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.

Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis ,
Squamea convolvens ſublato pectore terga ,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum :
Qui , dum amnes ulli rumpuntur fontibus , & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris ,
Stagna colit ; ripiſque habitans , hic piſcibus atram

Improbus ingluviem, ranisque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas;
Cùm poſitis novus exſuviis, nitiduſque juventâ,
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altiùs ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu, vel cùm tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt; udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurcâ:
Et ſpumas miſcent argenti ac ſulphura viva,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scillamque, helleboroſque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quàm ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omina poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa

Cùm furit, atque artus depaſcitur arida febris,
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam;
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
  Quam procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignaviùs herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuò culpam ferro compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt; ſed tota æſtiva repentè,
Spemque, gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
  Tum ſciat, aërias Alpes & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi
Nunc quoque pòſt tanto videat, deſertaque regna
Paſtorum, & longè ſaltus latéque vacantes.
Hîc quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu;
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex; ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe

Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat antè ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates;
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejunâ ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum atque immemor herbæ
Victor equus, fonteſque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab altò
Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti

Ardebant, ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? Atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina; nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges, monteſque per altos
Contentâ cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum

Cura domat : timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem & genus omne natantum
Littore in extremo , ceu naufraga corpora , fluctus
Proluit : inſolitæ fugiunt in flumina phocæ
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera , & attoniti ſquamis adſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus , & illæ
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.
Præterea nec jam mutari pabula refert ;
Quæſitæque nocent artes : ceſſere magiſtri
Phillyrides Chiron , Amithaoniuſque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone , morbos agit antè metumque ,
Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum , & crebris mugitibus amnes ,
Arenteſque ſonant ripæ , colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem , atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo :
Donec humo tegere ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus , nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt , aut vincere flammâ.
Nec tondere quidem morbo , illuvieque pereſa
Vellera , nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſi quis tentarat amictus ,
Ardentes papulæ , atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur ; nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus ſacer ignis edebat,

Cochin filius in. C. Duclos Sculp.

ARGUMENTUM

LIBRI QUARTI.

Post brevem de Apibus, & Mellatione propositionem, dedicationemque operis, opus ipsum octo partibus exsequitur.

I. Est de commoda Apum habitatione.

II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis.

III. De duabus earum speciebus.

IV. De earum quasi civili prudentiâ & Republicâ.

V. De Mellationis temporibus.

VI. De Morbis Apum, morborumque signis ac remediis.

VII. De Apum reparatione, cùm perierunt.

VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore, Aristæo, cujus fabulam, Epilogi loco, fusè narrat; eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

LIBER QUARTUS.

PROTINUS aërii mellis cœleſtia dona
Exſequar : hanc etiam , Mæcenas , aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum ,
Magnanimoſque duces , totiuſque ordine gentis
Mores , & ſtudia , & populos , & prœlia dicam.
In tenui labor : at tenuis non gloria , ſi quem
Numina læva ſinunt , auditque vocatus Apollo.
Principiò ſedes apibus ſtatioque petenda ,
Quò neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves , hædique petulci
Floribus inſultent , aut errans bucula campo
Decutiat rorem , & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus a ſtabulis, meropeſque , aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam latè vaſtant , ipſaſque volantes
Ore ferunt , dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes , & ſtagna virentia muſco
Adſint , & tenuis fugiens per gramina rivus ;
Palmaque veſtibulum , aut ingens oleaſter inumbret ;
Ut , cùm prima novi ducent examina reges
Vere ſuo , ludetque favis emiſſa juventus ,
Vicina invitet decedere ripa calori ,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium , ſeu ſtabit iners , ſeu profluet humor ,

Transversas salices & grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstivum Solem, si fortè morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia latè
Serpylla, & graviter spirantis copia thymbræ
Floreat; irriguumque bibant violaria fontem.

Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodêre larem; penitusque repertæ
Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
Tu tamen e levi rimosa cubilia limo
Unge, fovens circùm, & raras superinjice frondes.
Neu propiùs tectis taxum sine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi;
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Quod superest, ubi pulsam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æstivâ luce reclusit,

Illæ continuò ſaltus ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc neſcio quâ dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator; aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus, ipſæ
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuóque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere; namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis; concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,

Præcipitesque cadunt : non densior aëre grando ,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies , insignibus alis ,
Ingentes animos angusto in pectore versant :
Usque adeo obnixi non cedere , dum gravis aut hos ,
Aut hos versa fugâ victor dare terga subegit.
Hi motus animorum , atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Verùm ubi ductores acie revocaveris ambos ,
Deterior qui visus , eum , ne prodigus obsit ,
Dede neci : melior vacuâ sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens :
(Nam duo sunt genera) hic melior , insignis & ore ,
Et rutilis clarus squamis : ille horridus alter
Desidia , latamque trahens inglorius alvum.

Ut binæ regum facies , ita corpora gentis.
Namque aliæ turpes horrent , ceu pulvere ab alto
Cùm venit , & terram sicco spuit ore viator
Aridus : elucent aliæ , & fulgore coruscant ,
Ardentes auro , & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles : hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes ; nec tantùm dulcia , quantùm
Et liquida , & durum Bacchi domitura saporem.

At cùm incerta volant , cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos , & frigida tecta relinquunt ;
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor ; tu regibus alas

Eripe : non illis quifquam cunctantibus altum
Ire iter , aut caftris audebit vellere figna.
Invitent croceis halantes floribus horti ,
Et cuftos furum atque avium , cum falce faligna ,
Hellefpontiaci fervet tutela Priapi.
Ipfe thymum , pinofque ferens de montibus altis ,
Tecta ferat latè circum , cui talia curæ :
Ipfe labore manum duro terat , ipfe feraces
Figat humo plantas , & amicos irriget imbres.
Atque equidem , extremo ni jam fub fine laborum
Vela traham , & terris feftinem advertere proram ,
Forfitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret , canerem , biferique rofaria Pæfti ;
Quoque modo potis gauderent intyba rivis ,
Et virides apio ripæ , tortufque per herbam
Crefceret in ventrem cucumis ; nec fera comantem
Narciffum , aut flexi tacuiffem vimen acanthi ,
Pallentefque hederas , & amantes littora myrtos.
Namque fub Œbaliæ memini me turribus altis ,
Quà niger humectat flaventia culta Galefus ,
Corycium vidiffe fenem , cui pauca relicti
Jugera ruris erant ; nec fertilis illa juvencis ,
Nec pecori opportuna feges , nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus , albaque circùm
Lilia , verbenafque premens , vefcumque papaver ,
Regum æquabat opes animis , feràque revertens
Nocte domum , dapibus menfas onerabat inemptis.

Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cùm triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet; & glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æſtatem increpitans ſeram, zephyroſque morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam feras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramque pyrum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamque miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verùm hæc ipſe equidem ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atque aliis pòſt commemoranda relinquo.

Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam, pro qua mercede canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.

Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſque agitant ſub legibus ævum,
Et pàtriam ſolæ, & certos novere penates;
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,

Prima favis ponunt fundamina ; deinde tenaces
Suſpendunt ceras : aliæ , ſpem gentis , adultos
Educunt fœtus : aliæ puriſſima mella
Stipant , & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti ,
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli ;
Aut onera accipiunt venientûm , aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent.
Fervet opus , redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant , alii taurinis follibus auras
Accipiunt , redduntque ; alii ſtridentia tingunt
Æra lacu : gemit impoſitis incudibus Ætna :
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum , verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi ,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ ,
Et munire favos , & dædala fingere tecta.
At feſſæ multà referunt ſe nocte minores ,
Crura thymo plenæ : paſcuntur & arbuta paſſim ,
Et glaucas ſalices, caſiamque , crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam , & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum , labor omnibus unus.
Mane ruunt portis , nuſquam mora : rurſus eaſdem
Veſper ubi e paſtu tandem decedere campis
Admonuit , tum tecta petunt , tum corpora curant.

Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Pòſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec verò a ſtabulis, pluviâ impendente, recedunt
Longiùs; aut credunt cœlo, adventantibus Euris.
Sed circùm tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant; & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verùm ipſæ e foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem, parvoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedêre:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis!
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi
Excipiat (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat fortuna domûs, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant. Rege incolumi, mens omnibus una eſt:
Amiſſo, rupere fidem; conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſolvêre favorum.

Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixêre : Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas :
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia : nec morti eſſe locum ; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines ; priùs hauſtus ſparſus aquarum
Ore fove, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus : duo tempora meſſis,
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes ;
Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſque animos & res miſerabere fractas ;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes

Quis dubitet ? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio , lucifugis congeſta cubilia blattis ,
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus ,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis ,
Aut durum tineæ genus , aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quò magis exhauſtæ fuerint , hòc acriùs omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas ,
Complebuntque foros , & floribus horrea texent.
Si verò (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo ,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis :
Continuò eſt ægris alius color ; horrida vultum
Deformat macies : tum corpora luce carentum
Exportant tectis , & triſtia funera ducunt.
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent ;
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes ,
Ignavæque fame , & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior , tractimque ſuſurrant :
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter ,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis ,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hîc jam galbaneos ſuadebo incendere odores ,
Mellaque arundineis inferre canalibus , ultro
Hortantem , & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem ,
Arenteſque roſas , aut igni pinguia multo

Defruta, vel pſythia paſſos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, & grave olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam:
Aureus ipſe; ſed in foliis quæ plurima circùm
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor: altiùs omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quáque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fecundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atque ipſos contractus ad uſus

Eligitur locus : hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis ; & quatuor addunt
Quatuor a ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus bimâ curvans jam cornua fronte
Quæritur : huic geminæ nares, & ſpiritus oris
Multa reluctanti obſtruitur ; plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, zephyris primùm impellentibus undas,
Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt;
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupere ; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prœlia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem ?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit ?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis,
Multa querens ; atque hac affatus voce parentem :
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes ; quid me præclarâ ſtirpe Deorum

(Si modò, quem perhibes, pater eſt Thymbræus Apollo)
Inviſum fatis genuiſti ? aut quò tibi noſtri
Pulſus amor ? quid me cœlum ſperare jubebas ?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas :
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes.
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem ;
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit : eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore :
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla ;
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias (altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores)
Clioque, & Beroë ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ ;
Atque Ephyre, atque Opis, atque Aſia Deiopeia,
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta ;
Aque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures

Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere : ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens ſummâ flavum caput extulit undâ.
Et procul : O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror, ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus, Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa novâ mentem formidine mater :
Duc age, duc ad nos ; fas illi limina Divûm
Tangere, ait. Simul alta jubet diſcedere latè
Flumina, quà juvenis greſſus inferret : at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque;
Et caput, unde altus primùm ſe erumpit Enipeus ;
Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxóſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
   Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes

Germanæ, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater: Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait. Simul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit;
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
  Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reviſit
Pallenen: hunc & Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cujus
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, priùs vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi cauſam, eventuſque ſecundet.
Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cùm Sol accenderit æſtus,
Cùm ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab undis

Se recipit; facilè ut ſomno aggrediare jacentem.
Verùm ubi correptum manibus, vincliſque tenebis,
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum:
Fiet enim ſubitò ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulvâ cervice leæna;
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet; aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quantò ille magis formas ſe vertet in omnes,
Tantò, nate, magis contende tenacia vincla;
Donec talis erit mutatō corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quò plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos,
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit obice ſaxi.
Hìc juvenem in latebris averſum a lumine Nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant,
Cùm Proteus conſueta petens e fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti

Exſultans, rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in littore phocæ.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas,
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, maniciſque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
Juſſit adire domos? quidve hinc petis, inquit? At ille:
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam:
Sed tu deſine velle. Deûm præcepta ſecuti
Venimus huc lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc Vates vi denique multâ,
Ardentes oculos intorſit lumine glauco;
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas, niſi fata reſiſtant,
Suſcitat, & raptâ graviter pro conjuge ſævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,

Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas altâ non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
Implerunt montes : flerunt Rhodopeiæ arces ,
Altaque Pangæa , & Rheſi Mavortia tellus ,
Atque Getæ , atque Hebrus , atque Actias Orithyia.
Ipſe cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem ,
Te , dulcis conjux , te ſolo in littore ſecum ,
Te , veniente die , te , decedente , canebat.
Tænarias etiam fauces , alta oſtia Ditis ,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
Ingreſſus , Maneſque adiit , Regemque tremendum ,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues , ſimulacraque luce carentum ;
Quàm multa in ſylvis avium ſe millia condunt ,
Veſper ubi , aut hybernus agit de montibus imber :
Matres atque viri , defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum , pueri , innuptæque puellæ ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum ;
Quos circùm limus niger , & deformis arundo
Cocyti , tardâque palus inamabilis undâ
Alligat , & novies Styx interfuſa coercet.
Quin ipſæ ſtupuere domus , atque intima lethi
Tartara , cæruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides.; tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.

Jamque pedem referens, caſus evaſerat omnes,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Ponè ſequens (namque hanc dederat Proſerpina legem)
Cùm ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenque ſuam jam luce ſub ipſa,
Immemor, heu! victuſque animi reſpexit: ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera: terque fragor ſtagnis auditus Averni.
Illa, quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis ſubitò, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diverſa: neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Ampliùs objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quò ſe raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, quâ Numina voce moveret?
Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam,
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populeâ mœrens philomela ſub umbra
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator

Observans nido implumes detraxit : at illa
Flet noctem , ramoque sedens miserabile carmen
Integrat , & mœstis latè loca questibus implet.
Nulla Venus , nullique animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem ,
Arvaque Riphæis numquam viduata pruinis
Lustrabat , raptam Eurydicen , atque irrita Ditis
Dona querens.Spretæ Ciconum quo munere matres,
Inter sacra Deûm , nocturnique Orgia Bacchi ,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque marmoreâ caput a cervice revulsum ,
Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret , Eurydicen vox ipsa & frigida lingua ,
Ah ! miseram Eurydicen , animâ fugiente , vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

Hæc Proteus : & se jactu dedit æquor in altum ;
Quaque dedit , spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene ; namque ultro affata timentem ,
Nate , licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa : hinc miserabile Nymphæ ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis ,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende , petens pacem , & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis , irasque remittent.
Sed modus orandi qui sit , priùs ordine dicam.

Quatuor eximios præstanti corpore tauros ,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi ,
Delige , & intactâ totidem cervice juvencas.

Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Pòſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes;
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ;
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora: continuò matris præcepta faceſſit;
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Pòſt ubi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hìc verò ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes; jamque arbore ſummâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus, Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti;
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

FINIS GEORGICON.

Cochin filius inv — *A. Duflos Sculp.*

ARGUMENTUM
IN ÆNEIDA.

LIBER PRIMUS.

*P*ROPOSITIONE *& invocatione præmissis, narratio incipit a septimo Æneæ expeditionis anno : quò tempore, Trojanis e Sicilia in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat, conciliato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis aliò disjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, expositâ Æneæ ejusque posteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginiensium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ regionem cum Achate exploranti : indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque*

nebulâ ſeptum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingreſſus, primùm in belli Trojani picturas incidit; deinde in Didonem, & in ſocios, quos fluctibus oppreſſos putaverat, Didoni ſupplicantes. Dat ſe in conſpectum Æneas: a Regina benignè excipitur: accerſitur per Achatem Aſcanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido ſubſtituitur, ut Æneæ amorem Didoni inſpiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

PUBLII VIRGILII
ÆNEIDOS
LIBER PRIMUS.

ILLE ego, qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen; & egressus sylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis; at nunc horrentia Martis

ARMA, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Littora: multùm ille & terris jactatus & alto,
Vi Superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.

Musa, mihi causas memora : quo numine læso,
Quidve dolens Regina Deûm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ!
Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tyberinaque longè
Ostiá, dives opum, studiisque asperrima belli :
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo. Hîc illius arma,
Hîc currus fuit : hoc regnum Dea gentibus esse,
Si quà fata sinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces;
Hinc populum latè regem belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ : sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro caris gesserat Argis :
Necdum etiam causæ irarum, sævique dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repostum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaum atque immitis Achillei,
Arcebat longè Latio; multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem!
Vix e conspectu Siculæ telluris in altum

Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant,
Cùm Juno æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum : Mene incepto deſiſtere victam!
Nec poſſe Italià Teucrorum avertere regem!
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero : & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem!
  Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. Celsâ ſedet Æolus arce,
Sceptra tenens; mollitque animos, & temperat iras.
Nî faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens : molemque & montes inſuper altos

Imposuit; regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est.
Æole (namque tibi Divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo;
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.
Æolus hæc contrà; Tuus, ô Regina, quid optes
Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.
Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra, Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuspide montem
Impulit in latus, ac venti, velut agmine facto,
Quà data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Unà Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus; & vastos volvunt ad littora fluctus.
Insequitur clamorque virûm, stridorque rudentum:
Eripiunt subitò nubes cœlumque diemque

Teucrorum ex oculis : ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
  Extemplò Æneæ solvuntur frigore membra :
Ingemit, & duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert : O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere ! ô Danaum fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuâque animam hanc effundere dextrâ,
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon ; ubi tot Simoïs correpta sub undis
Scuta virûm, galeasque, & fortia corpora volvit !
  Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi ; tum prora avertit, & undis
Dat latus : insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit ; furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet :
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus, Aras,
Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
In brevia & Syrtes urget, miserabile visu ;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit ; excutitur, pronusque magister

Volvitur in caput : aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circùm ; & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto,
Arma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et quâ vectus Abas, & quâ grandævus Alethes,
Vicit hyems : laxis laterum compagibus, omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſamque hyemem ſenſit Neptunus, & imis
Stagna refuſa vadis : graviter commotus, & alto
Proſpiciens, ſummâ placidum caput extulit undâ.
Disjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ.
Eurum ad ſe Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur.
Tantane vos generis tenuit fiducia veſtri ?
Jam cœlum terramque, meo ſine numine, venti,
Miſcere, & tantas audetis tollere moles ?
Quos ego... Sed motos præſtat componere fluctus.
Pòſt mihi non ſimili pœnâ commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro :
Non illi imperium pelagi ſævumque tridentem,
Sed mihi ſorte datum : tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos : illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait ; & dicto citiùs tumida æquora placat,

Collectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
Cymothoë ſimul, & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti,
Et vaſtas aperit Syrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cùm ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi fortè virum quem
Conſpexere, ſilent, arrectiſque auribus adſtant;
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora poſtquam
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Æneadæ, quæ proxima littora, curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli, quorum ſub vertice latè
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus: hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.

Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit ; ac magno telluris amore
Egreſſi optatâ potiuntur Troës arenâ ,
Et ſale tabentes artus in littore ponunt.
Ac primùm ſilici ſcintillam excudit Achates ,
Suſcepitque ignem foliis , atque arida circùm
Nutrimenta dedit , rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis , Cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum ; frugeſque receptas
Et torrere parant flammis , & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum intereà conſcendit , & omnem
Proſpectum latè pelago petit , Anthea ſi quà
Jactatum vento videat , Phrygiaſque biremes ,
Aut Capyn , aut celſis in puppibus arma Caici.
Navem in conſpectu nullam , tres littore cervos
Proſpicit errantes : hos tota armenta ſequuntur
A tergo , & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hîc , arcumque manu celereſque ſagittas
Corripuit fidus quæ tela gerebat Achates :
Ductoreſque ipſos primùm , capita alta ferentes
Cornibus arboreis , ſternit : tum vulgus , & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs abſiſtit quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit , & ſocios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Aceſtes
Littore Trinacrio , dederatque abeuntibus heros ,

Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii (neque enim ignari ſumus antè malorum)
O paſſi graviora: dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos; vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumque timorem
Mittite; forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium, ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt dapibuſque futuris;
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.
Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammaſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires; fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumque inter dubii, ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat, cùm Jupiter æthere ſummo

Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
Littoraque, & latos populos; sic vertice cœli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumque Deûmque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres;
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera passis
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certè hinc Romanos olim volventibus annis
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum & fontem superare Timavi,
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva sonanti.
Hîc tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa: nunc placidâ compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,

Navibus (infandum) amiſſis , unius ob iram
Prodimur , atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos ? Sic nos in ſceptra reponis ?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum ,
Vultu quo cœlum tempeſtateſque ſerenat ,
Oſcula libavit natæ , dehinc talia fatur :
Parce metu , Cytherea : manent immota tuorum
Fata tibi : cernes urbem & promiſſa Lavini
Mœnia , ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam , neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim , quando hæc te cura remordet,
Longiùs & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italiâ , populoſque feroces
Contundet , moreſque viris & mœnia ponet ,
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas ,
Ternaque tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius , cui nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat , dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit , regnumque ab ſede Lavini
Transferet , & longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam ter centum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea ; donec regina ſacerdos ,
Marte gravis , geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem , & Mavortia condet
Mœnia , Romanoſque ſuo de nomine dicet.

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. Quin aſpera Juno,
Quæ mare nunc, terraſque metu, cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
Cùm domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius, a magno demiſſum nomen Iülo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura; vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis.
Cana Fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus,
Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Maiâ genitum demittit ab alto,
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris; ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus adſtitit oris.
Et jam juſſa facit, ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: in primis Regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.

At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos; quas vento acceſſerit oras;
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circùm atque horrentibus umbris
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro,
Cui mater medià ſeſe tulit obvia ſylvâ,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalice, volucremque fugâ prævertitur Eurum.
Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate, mearum
Vidiſtis ſi quam hîc errantem fortè ſororum,
Succinctam pharetrâ & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus. At Veneris contrà ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neque viſa ſororum,
O, quam te memorem, Virgo! namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. O Dea, certè.
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcumque laborem;
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris

Jactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtrâ cadet hoſtia dextrâ.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque altè ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa eſt injuria, longæ
Ambages; ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore,
Cui pater intactam dederat, primiſque jugârat
Ominibus; ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes;
Quos inter medius venit furor: ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celavit; & ægram,
Multa malus ſimulans, vanâ ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domûs ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriâque excedere ſuadet;
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit

Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido ſociosque parabat:
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves, quæ fortè paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem;
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
Quóve tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens a pectore vocem:
O Dea, ſi primà repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum,
Antè diem clauſo componet Veſper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ (ſi veſtras fortè per aures
Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos
Fortè ſuà Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, famà ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam, & genus ab Jove ſummo,
Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
Matre Deâ monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem convulſæ undis Euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Lybiæ deſerta peragro,
Europâ atque Aſiâ pulſus. Nec plura querentem

Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt :
Quiſquis es, haud, credo, inviſus cœleſtibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modò, atque hinc te Reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuntio, & in tutum verſis Aquilonibus actam ;
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
Ætherea quos lapſa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo : nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedêre ;
Haud aliter puppeſque tuæ, pubeſque tuorum,
Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modò, & quà te ducit via dirige greſſum.
Dixit ; & avertens roſeâ cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere : pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus :
Quid natum toties, crudelis, tu quoque falſis
Ludis imaginibus ? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces ?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulæ circùm Dea fudit amictu ;

Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas, ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, quà ſemita monſtrat.
Jamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatum.
Hîc portus alii effodiunt: hîc alta theatris
Fundamenta locant alii, immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate novâ per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cùm gentis adultos
Educunt fœtus, aut cùm liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent:
Fervet opus redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt,
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebulâ (mirabile dictu)

Per medios, miſcetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbrâ;
Quo primùm jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrârat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque
Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
Leniit: hìc primùm Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis meliùs confidere rebus.
Namque ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificumque manus inter ſe, operumque laborem
Miratur; videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem;
Atriden, Priamumque, & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lacrymans: Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus: ſunt hìc etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait, atque animum picturâ paſcit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat uti bellantes Pergama circum

Hàc fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Hàc Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans, primo quæ prodita ſomno
Tydides multâ vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra, priuſquam
Pabula guſtaſſent Trojæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte aliâ fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur
Per terram, & verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis;
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus; utque ipſum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoaſque acies, & nigri Memnònis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgò.

Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet; obtutuque hæret defixus in uno;
Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
Inceſſit, magnâ juvenum ſtipante catervâ.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradienſque Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus Divæ, mediâ teſtudine templi,
Septa armis ſolioque altè ſubnixa, reſedit.
Jura dabat legeſque viris, operumque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat;
Cùm ſubitò Æneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios, ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Lætitiâque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant; ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, & nube cavâ ſpeculantur amicti
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi,

Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit :
O Regina , novam cui condere Jupiter urbem ,
Juſtitiàque dedit gentes frænare ſuperbas ,
Troës te miſeri , ventis maria omnia vecti ,
Oramus : prohibe infandos a navibus ignes ,
Parce pio generi , & propiùs res aſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus , aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo , nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus , Heſperiam Graii cognomine dicunt ,
Terra antiqua , potens armis atque ubere glebæ :
Œnotrii coluere viri ; nunc fama , minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit :
Cùm ſubitò aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit , penituſque procacibus Auſtris
Perque undas , ſuperante ſalo , perque invia ſaxa
Diſpulit : huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ :
Bella cient , primâque vetant conſiſtere terrâ.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma ;
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis , quo juſtior alter
Nec pietate fuit , nec bello major & armis ,
Quem ſi fata virum ſervant , ſi veſcitur aurâ
Ætherea , neque adhuc crudelibus occubat umbris ,

Non metus ; officio nec te certasse priorem
Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et sylvis aptare trabes, & stringere remos;
Si datur Italiam, sociis & rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Lybiæ, nec spes jam restat Iüli,
At freta Sicaniæ saltem sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus : cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demissa profatur:
Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & latè fines custode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Trojæ nesciat urbem,
Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;
Nec tam aversus equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Acesten;
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est : subducite naves;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
Afforet Æneas ! Equidem per littora certos
Dimittam , & Lybiæ lustrare extrema jubebo ,
Si quibus ejectus sylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis , & fortis Achates ,
Et pater Æneas , jamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Æneam compellat Achates :
Nate Deâ , quæ nunc animo sententia surgit ?
Omnia tuta vides , classem , sociosquè receptos.
Unus abest , medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum : dictis respondent cetera matris.
Vix ea fatus erat , cùm circumfusa repentè
Scindit se nubes , & in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas , claraque in luce refulsit ,
Os , humerosque Deo similis : namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix , lumenque juventæ
Purpureum , & lætos oculis afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus , aut ubi flavo
Argentum , pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic Reginam alloquitur , cunctisque repentè
Improvisus ait : Coram , quem quæritis , adsum
Troïus Æneas , Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojæ miserata labores !
Quæ nos , relliquias Danaûm , terræque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus , omnium egenos ,
Urbe , domo socias. Grates persolvere dignas
Non opis est nostræ , Dido ; nec quicquid ubique est

Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Dii tibi (ſi qua pios reſpectant Numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt) & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt,
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum;
Pòſt alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obſtupuit primò aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto, & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seque ortum antiquâ Teucrorum a ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores

Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terrâ.
Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat: ſimul Ænean in regia ducit
Tecta; ſimul Divûm templis indicit honorem.
Nec minùs interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera, lætitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten;
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama cùm peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum:
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.

Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia : ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat Reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem :
Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
Nate, Patris ſummi qui tela Typhoëa temnis,
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi; & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Nunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus : & vereor quò ſe Junonia vertant
Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere antè dolis & cingere flammâ
Reginam meditor; ne quo ſe Numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu cari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacratâ ſede recondam;
Ne quà ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.

Tu faciem illius, noctem non ampliùs unam,
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus;
Ut, cùm te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas laticemque Lyæum,
Cùm dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis caræ genitricis, & alas
Exſuit, & greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci adſpirans complectitur umbrâ.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cùm venit, aulæis jam ſe Regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſpondâ, mediamque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine lòngo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,

Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa, & puero pariter doniſque movetur.
Ille ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet, inſcia Dido
Inſideat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lichni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic Regina gravem gemmis auroque popoſcit,
Implevitque mero pateram, quam Belus & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis:
Jupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Trojâque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos ô cœtum, Tyrii, celebrate faventes.
Dixit: & in menſam laticum libavit honorem,

Primaque libato summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans : ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro :
Pòst alii proceres. Citharâ crinitus Iopas
Personat auratâ, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores :
Unde hominum genus, & pecudes : unde imber & ignes ;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones :
Quid tantùm Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem ;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa :
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis :
Nunc, quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
Immo age, & a prima dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroresque tuos : nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.

ARGUMENTUM

LIBRI SECUNDI.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii ſeriem ; ea eſt ejuſmodi. Græci decenni bello penè fracti, dolo capere urbem conſtituunt : fugam ſimulant ; circa Tenedum inſulam latent ; equum relinquunt in caſtris, fœtum intus militibus. Quo per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto, noctu reſerato ejus utero Græci erumpunt ; admiſſoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in ſomnis Æneas ab Hectore, ut fugâ ſibi conſulat : Æneas mortem fugæ præferens, coactâ manu, Græcos aliquot cædit ; ſumptiſque eorum armis, ſuorum telis ferè obruitur. At vaſtatâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchiſæ patri ſacra Penateſque committit, ſuis eum imponit humeris ; & cum Aſcanio filio, Creüsâque uxore, fugam arripit. Mox amiſsâ inter eundum Creüsâ, iter ad eam quærendam relegit : occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque ſe a Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, & cum ſociis mari fugam parat.

Eneide L. II.

Cochin filius inv. *C. Duclos sculp.*

LIBER SECUNDUS.

CONTICUERE omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto :
Infandum, Regina, jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſei,
Temperet a lacrymis ? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem,
Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaûm, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divinâ Palladis arte
Ædificant, ſectâque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant : ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora, furtim
Includunt cæco lateri ; penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
  Eſt in conſpectu Tenedos notiſſima famâ
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant :
Nunc tantùm ſinus, & ſtatio malefida carinis.
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.

Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu :
Panduntur portæ : juvat ire , & Dorica caſtra ,
Deſertoſque videre locos , littuſque relictum.
Hic Dolopum manus , hic ſævus tendebat Achilles :
Claſſibus hic locus : hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ ,
Et molem mirantur equi : primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur , & arce locari ;
Sive dolo , ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys , & quorum melior ſententia menti ,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent , ſubjectiſque urere flammis ;
Aut terebrare cavas uteri , & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes , magnâ comitante catervâ ,
Laocoon ardens ſummâ decurrit ab arce.
Et procul : O miſeri , quæ tanta inſania , cives ?
Creditis avectos hoſtes ? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm ? ſic notus Ulyſſes ?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi ;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros ,
Inſpectura domos , venturaque deſuper urbi ;
Aut aliquis latet error : equo ne credite , Teucri.
Quicquid id eſt , timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus , validis ingentem viribus haſtam
In latus , inque feri curvam compagibus alvum
Contorſit : ſtetit illa tremens , uteroque recuſſo ,

Inſonuere cavæ gemitumque dedêre cavernæ.
Et, ſi fata Deûm, ſi mens non læva fuiſſet,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaque, nunc ſtares; Priamique arx alta, maneres.
Ecce manus juvenem interea poſt terga revinctum
Paſtores magno ad Regem clamore trahebant
Dardanidæ, qui ſe ignotum venientibus ultro,
Hoc ipſum ut ſtrueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat; fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
Undique viſendi ſtudio Trojana juventus
Circumfuſa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.
Namque ut conſpectu in medio turbatus, inermis
Conſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:
Heu! quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt
Accipere, aut quid jam miſero mihi denique reſtat!
Cui neque apud Danaos uſquam locus: inſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu converſi animi, compreſſus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo ſanguine cretus,
Quidve ferat, memoret; quæ ſit fiducia capto.
Ille hæc, depoſitâ tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, Rex, fuerint quæcumque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo;
Hoc primùm: nec, ſi miſerum fortuna Sinonem

Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si fortè tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
Gloria; quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci; nunc cassum lumine lugent:
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat
Consiliis, & nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. Invidiâ postquam pellacis Ulyssei
(Haud ignota loquòr) superis concessit ab oris,
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
Si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro....
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? Si omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est; jamdudum sumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum verò ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.

Proſequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Trojâ cupiere relictâ
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello:
Feciſſentque utinam! Sæpe illos aſpera ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auſter euntes.
Præcipuè cùm jam hic trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypilum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus; iſque adytis hæc triſtia dicta reportat:
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſâ,
Cùm primùm Iliacas, Danai, veniſtis ad oras;
Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obſtupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hîc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios; quæ ſint ea numina Divûm
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectuſque recuſat
Prodere voce ſuâ quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſitò rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſere omnes: & quæ ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulere.
  Jamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ,

Eripui, fateor, letho me, & vincula rupi;
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent, ſi fortè dediſſent.
Nec mihi jam patriam antiquam ſpes ulla videndi,
Nec dulces natos exoptatumque parentem,
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt quæ reſtet adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro; miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus, dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Graios:
Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti.
Quò molem hanc immanis equi ſtatuêre? quis auctor
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus & arte Pelaſgâ,
Suſtulit exſutas vinclis ad ſidera palmas.
Vos, æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ enſeſque nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modò promiſſis maneas, ſervataque ſerves

Troja fidem, ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, averſa Deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum, arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis; ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas,
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod Pelago & curvis ſecum avexere carinis.
Et nunc quòd patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deoſque parant comites; pelagoque remenſo,
Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
Effigiem ſtatuêre, nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit;
Ne recipi portis, aut dùci in mœnia poſſit,

Neu populum antiqua ſub relligione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod Dii priùs omen in ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibuſque futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem,
Ultro Aſiam magno Pelopeïa ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res: captique dolis, lacrymiſque coactis,
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hîc aliud majus miſeris multóque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt;
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exſuperant undas; pars cetera pontum
Ponè legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamque arva tenebant,
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt; & primùm parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque

Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Pòſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circùm
Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem;
Sub pedibuſque Deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor; & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo
Intendunt: ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis: pueri circùm innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, & inclyta bello

Mœnia Dardanidûm ! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu non umquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſtâ velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbrâ magnâ terramque polumque,
Myrmidonumque dolos : fuſi per mœnia Teucri
Conticuere : ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
À Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ
Littora nota petens, flammas cùm regia puppis
Extulerat ; fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon : illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo ſe robore promunt
Theſſandrus, Sthenelusque duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem, Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,
Et Menelaüs, & ipſe doli fabricator Epeüs.
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam :
Cæduntur vigiles : portiſque patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris

Incipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat! quantùm mutatus ab illo
Hectore, qui redit exſuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces.
O lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Exſpectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque urbiſque labores
Defeſſi aſpicimus! quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens:
Heu fuge, nate Deâ, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros: ruit alto a culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum: ſi Pergama dextrâ
Defendi poſſent, etiam hâc defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates.
Hos cape fatorum comites: his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.

Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis atque magis (quamquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus adſto.
In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumque labores;
Præcipiteſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum verò manifeſta fides, Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori ſuccurrit in armis,
Ecce autem telis Pantheus elapſus Achivûm,
Pantheus Otriades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque Deos, parvumque nepotem
Ipſe trahit, curſuque amens ad limina tendit.
Quo res ſumma loco, Pantheu? quam prendimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
Venit ſumma dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit: incenſâ Danaï dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis numquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine Divûm
In flammas & in arma feror, quò triſtis Erinnys,
Quò fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus & maximus annis
Iphitus: oblati per lunam Hypaniſque, Dymaſque,
Et lateri agglomerant noſtro, juveniſque Chorœbus
Mygdonides: illis qui ad Trojam fortè diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat:
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierit.

Quos ubi confertos audere in prœlia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora: ſi vobis audentem extrema cupido eſt

Certa ſequi ; quæ ſit rebus fortuna , videtis :
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dii , quibus imperium hoc ſteterat : ſuccurritis urbi
Incenſæ : moriamur , & in media arma ruamus.
Una ſalus victis , nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores , atra in nebula , quos improba ventris
Exegit cæcos rabies , catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis : per tela , per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter : nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis , quis funera fando
Explicet , aut poſſit lacrymis æquare labores ?
Urbs antiqua ruit , multos dominata per annos :
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora , perque domos , & relligioſa Deorum
Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri.
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus ;
Victoreſque cadunt Danaï : crudelis ubique
Luctus , ubique pavor , & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm , magnâ comitante catervâ ,
Androgeos offert nobis , ſocia agmina credens
Inſcius , atque ultro verbis compellat amicis :
Feſtinate , viri ; nam quæ tam ſera moratur
Segnities ? Alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama : vos celſis nunc primùm a navibus itis ?
Dixit : & extemplo (nèque enim reſponſa dabantur

Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repentè refugit
Attollentem iras, & cœrula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim & formidine captos
Sternimus: adſpirat primo fortuna labori.
Atque hìc exſultans ſucceſſu animiſque Chorœbus:
O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quáque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur; laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque juventus
Læta, facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immixti Danaïs, haud Numine noſtro:
Multaque per cæcam congreſſi prœlia noctem
Conferimus, multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere Divis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo

Crinibus a templo Caſſandra adytiſque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra :
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiatâ mente Chorœbus,
Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hîc primùm ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes.
Armorum facie, & Graiarum errore jubarum.
Tum Danaï gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
Undique collecti invadunt : acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephiruſque, Notuſque, & lætus Eois
Eurus equis; ſtridunt ſylvæ; ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, ſi quos obſcurâ nocte per umbram
Fudimus inſidiis, totâque agitavimus urbe,
Apparent : primi clypeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero, primuſque Chorœbus
Peneleï dextrâ, Divæ armipotentis ad aram
Procumbit : cadit & Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi a ſociis : nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.

Iliaci cineres, & flamma extremá meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; & ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum; quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic verò ingentem pugnam, ceu cetera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaoſque ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque actâ teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contrà turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt
Extrema jam in morte parant defendere telis:
Aurataſque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores: has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo, infelix quà ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.

Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra,
Aggreſſi ferro circùm, quà ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque. Ea lapſa repentè ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina latè
Incidit: aſt alii ſubeunt; nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoque in limine Pyrrhus
Exſultat, telis & luce coruſcus ahenâ.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exſuviis, nitiduſque juventâ,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis
Unà ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipſe inter primos, correptâ dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque a cardine vellit
Æratos: jamque exciſâ trabe firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami & veterum penetralia regum;

Armatoſque vident ſtantes in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & latè loca milite complent.
Non ſic, aggeribus ruptis cùm ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſque in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum:
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere: tenent Danaï, quà deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem,
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.

Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtáque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
Hîc Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ,
Condensæ, & Divûm amplexæ simulacra sedebant.
Ipsum autem sumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget: non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, & sacrâ longævum in sede locavit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, & premit hastâ.
Ut tandem ante oculos evasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hîc Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dii (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita; qui nati coràm me cernere lethum

Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo; ſed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit; rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuntius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati;
Implicuitque comam lævâ, dextrâque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam, & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ: jacet ingens littore truncus,
Avulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primùm ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu

Ad terram misere, aut ignibus ægra dedêre.
Jamque adeo super unus eram, cùm limina Vestæ
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio : dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deserti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erynnis,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo : subit ira cadentem
Ulcisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenas
Aspiciet ? partoque ibit regina triumpho ?
Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
Iliadum turbâ & Phrygiis comitata ministris ?
Occiderit ferro Priamus ? Troja arserit igni ?
Dardanium toties sudàrit sanguine littus ?
Non ita : namque etsi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna est, nec habet victoria laudem ;
Exstinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis
Laudabor pœnas, animumque explesse juvabit
Ultricis flammæ, & cineres satiasse meorùm.
Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar,
Cùm mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
Obtulit, & purâ per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa Deam ; qualisque videri
Cœlicolis & quanta solet ; dextràque prehensum

Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore :
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras ?
Quid furis ? aut quonam noſtri tibi cura receſſit ?
Non priùs aſpicies ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen ? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer ? quos omnes undique Graiæ
Circumerrant acies : &, nî mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris : verùm inclementia Divûm
Has evertit opes, ſternitque a culmine Trojam.
Aſpice : namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circùm
Caligat, nubem eripiam : tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parêre recuſa.
Hic ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a ſedibus urbem
Eruit. Hìc Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſævâ.
Ipſe Pater Danaïs animos vireſque ſecundas
Sufficit ; ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.

Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cùm ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremùm
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac, ducente Deo, flammam inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam,
Abnegat exciſâ vitam producere Trojâ,
Exſiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervaſſent ſedes: ſatis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exſuviaſque petet: facilis jactura ſepulcri eſt.

Jampridem invisus Divis & inutilis annos
Demoror : ex quo me Divûm Pater atque hominum Rex
Fulminis afflavit ventis , & contigit igni.
Talia perstabat memorans , fixusque manebat.
Nos contrà effusi lacrymis , conjuxque Creüsa ,
Ascaniusque , omnisque domus , ne vertere secum
Cuncta pater , fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat , incœptoque & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium , aut quæ jam fortuna dabatur ?
Mene efferre pedem , genitor , te posse relicto
Sperasti ? tantumque nefas patrio excidit ore ?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui ,
Et sedet hoc animo , perituræque addere Trojæ
Teque tuosque juvat ; patet isti janua letho.
Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus ,
Natum ante ora patris , patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat , alma parens , quòd me per tela , per ignes
Eripis ? ut mediis hostem in penetralibus , utque
Ascaniumque, patremque meum, juxtáque Creüsam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam ?
Arma , viri, ferte arma : vocat lux ultima victos.
Reddite me Danaïs , sinite instaurata revisam
Prœlia : numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hîc ferro accingor rursus , clypeoque sinistram
Insertabam aptans , meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux

Hærebat, parvumque patri tendebat Iülum.
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primùm tutare domum: cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat,
Cùm ſubitum dictuque oritur mirabile monſtrum.
Namque manus inter mœſtorumque ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
Et pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos, hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, Pater, atque hæc omina firma.
  Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoque fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæâ claram ſe condere ſylvâ,
Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & latè circùm loca ſulfure fumant.
Hic verò victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque Deos, & ſanctum ſidus adorat.

Jam jam nulla mora eſt : ſequor , & , quà ducitis, adſum.
Dii patrii , ſervate domum , ſervate nepotem.
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troja eſt.
Cedo equidem ; nec , nate , tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille ; & jam per mœnia clarior ignis
Auditur , propiúſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age , care pater , cervici imponere noſtræ :
Ipſe ſubibo humeris , nec me labor iſte gravabit.
Quò res cumque cadent, unum & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit : mihi parvus Iülus
Sit comes , & longè ſervet veſtigia conjux.
Vos famuli , quæ dicam animis advertite veſtris.
  Eſt urbe egreſſis tumulus , templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris : juxtáque antiqua cupreſſus ,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu , genitor , cape ſacra manu , patrioſque Penates.
Me bello e tanto digreſſum & cæde recenti
Attrectare nefas , donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus , latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper , fulvique inſternor pelle leonis ,
Succedoque oneri : dextræ ſe parvus Iülus
Implicuit , ſequiturque patrem non paſſibus æquis.
Ponè ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum :
Et me , quem dudum non ulla injecta movebant
Tela , neque adverſo glomerati ex agmine Graii ;

Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam, ſubitò cùm creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus; genitorque per umbram
Proſpiciens: Nate, exclamat, fuge, nate; propinquant:
Ardentes clypeos atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido malè numen amicum
Confuſam éripuit mentem. Namque avia curſu
Dum ſequor, & notâ excedo regione viarum,
Heu! miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne viâ, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec pòſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec priùs amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedemque ſacratam
Venimus: hîc demum collectis omnibus una
Defuit, & comites natumque virumque fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumque Deorumque
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenque patrem, Teucroſque Penates
Commendo ſociis, & curvâ valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principiò muros, obſcuraque limina portæ,
Quà greſſum extuleram, repeto; & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.

Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi fortè pedem, ſi fortè tuliſſet,
Me refero: irruerant Danaï, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Volvitur, exſuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo, & Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circùm.
Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumque iterumque vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & notâ major imago.
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantùm inſano juvat indulgere labori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
Eveniunt; nec te hinc comitem aſportare Creüſam
Fas: aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius, arva

Inter opima virûm, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnúmque, & regia conjux
Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüsæ.
Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
Aspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
Jamque vale, & nati serva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa volentem
Dicere deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios, consumptâ nocte, reviso.
Atque hîc ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenêre, animis opibusque parati,
In quascumque velim pelago deducere terras.
Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem; Danaïque obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, & sublato montem genitore petivi.

ARGUMENTUM

Cochin filius inv. C. Duclos Sculp.

ARGUMENTUM

LIBRI TERTII.

*P*ERGIT *Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas, incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam, ubi cùm urbem conderet, territus prodigio cæsi a Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis; a quo monitus, ut* antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At indè peste depulsus, monitus in somnis a Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias; quarum ex una audit se non priùs in Italia fixurum sedes quàm fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen*

reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, ſedem ſibi a Diis in Italia paratam, eo loco, ubi ſuem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte conſidat, Græcorum metu, qui ventis eò disjecti fuerant : tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ & Carybdis : ſed deflexo ad occaſum curſu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora eſt, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus : hinc ſupplicem recipit Achæmenidem, ſocium Ulyſſis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, obſervatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet, ubi moritur Anchiſes. Atque hinc mediâ æſtate ſolvens Æneas in Italiam, tempeſtate in Africam ejicitur. Et hic finis eſt narrationis.

LIBER TERTIUS.

Postquam res Asiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diversa exsilia, & desertas quærere terras,
Auguriis agimur Divûm, classemque sub ipsa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur;
Contrahimusque viros. Vix prima incœperat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Littora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo,
Et campos ubi Troja fuit: feror exsul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.

Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Trojæ, sociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fàtis ingressus iniquis;
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, Divisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum: superoque nitentem
Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
Fortè fuit juxtà tumulus, quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridemque ab humo convellere sylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras;

Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes;
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ:
Eloquar, an ſileam? gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto;
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit, aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu! fuge crudeles terras; fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandârat alendum
Threïcio regi, cùm jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.

Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames! Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monſtra Deûm refero, & quæ ſit ſententia poſco.
Omnibus idem animus ſceleratâ excedere terrâ,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus aræ,
Cœruleis mœſtæ vittis atrâque cupreſſo;
Et circùm Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras; animamque ſepulcro
Condimus, & magna ſupremùm voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum;
Deducunt ſocii naves, & littora complent.
Provehimur portu, terræque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri & Neptuno Ægæo:
Quam pius Arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celſa Gyaroque revinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique ſacerdos
Vittis & ſacrâ redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam, Thymbræe, domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm atque immitis Achillei.
Quem ſequimur? quóve ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, Pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram; tremere omnia viſa repentè,
Liminaque, laurusque Dei, totuſque moveri
Mons circùm, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti quæ ſint ea mœnia quærunt:
Quò Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum:
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ:
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.

Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primùm eſt advectus ad oras,
Optavitque locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite; &, Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur.
Placemus ventos, & Gnoſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modò Jupiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ;
Hoſte vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus;
Bacchatamque jugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii: Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem

Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ficco fubductæ littore puppes:
Connubiis arvifque novis operata juventus:
Jura domofque dabam, fubitò cùm tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miferandaque venit
Arboribufque fatifque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum fteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum feges ægra negabat.
Rurfus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumque remenfo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam feffis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quò vertere curfus.
Nox erat, & terris animalia fomnus habebat.
Effigies facræ Divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troja mediifque ex ignibus urbis
Extuleram, vifi ante oculos adftare jacentis
In fomnis, multo manifefti lumine, quà fe
Plena per infertas fundebat Luna feneftras.
Tum fic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eft,
Hîc canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma fecuti;
Nos tumidum fub te permenfi claffibus æquor,
Iidem venturos tollemus in aftra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.

Mutandæ ſedes : non hæc tibi littora ſuaſit
Delius , aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus , Heſperiam Graii cognomine dicunt ,
Terra antiqua , potens armis atque ubere glebæ :
Œnotrii coluere viri : nunc fama minores
Italiam dixiſſe , ducis de nomine , gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes : hinc Dardanus ortus ,
Jaſiuſque pater , genus a quo principe noſtrum.
Surge , age , & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Corythum , terraſque require
Auſonias : Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus viſis ac voce Deorum ,
(Nec ſopor illud erat ; ſed coràm agnoſcere vultus ,
Velatâſque comas , præſentiaque ora videbar :
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio e ſtratis corpus , tendoque ſupinas
Ad cœlum cum voce manus , & munera libo
Intemerata focis : perfecto lætus honore ,
Anchiſen facio certum , remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam , geminoſque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat : Nate Iliacis exercite fatis ,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro ,
Et ſæpe Heſperiam , ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet ? aut quem tum vates Caſſandra moveret ?

Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cunčti dičtis paremus ovantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem, paucíſque reličtis,
Vela damus, vaſtumque cavâ trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam ampliùs ullæ
Apparent terræ; cœlum undique, & undique pontus:
Tum mihi cœruleus ſupra caput adſtitit imber,
Nočtem hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuò venti volvunt mare, magnaque ſurgunt
Æquora: diſperſi jačtamur gurgite vaſto:
Involvêre diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem nočtemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ mediâ Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæcâ caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere nočtes.
Quarto terra die primùm ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cœrula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primùm
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dičtæ
Inſulæ Ionio in magno, quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineïa poſtquam
Clauſa domûs, menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla

Peſtis & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
  Huc ubi delati portus intravimus; ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Irruimus ferro, & Divos ipſumque vocamus
In partem prædamque Jovem: tunc littore curvo
Exſtruimuſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in receſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circùm atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli cæciſque latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeſſant
Edico, & dirâ bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo ubi delapſæ ſonitum per curva dedêre
Littora, dat ſignum ſpeculâ Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prœlia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.

Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt : celerique fugâ ſub ſidera lapſæ,
Semeſam prædam & veſtigia fœda relinquunt.
Una in præcelſa conſedit rupe Celæno,
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem :
Bellum etiam pro cæde boum ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio inſontes Harpyias pellere regno ?
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta :
Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit.
Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, noſtræque injuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubitâ gelidus formidine ſanguis
Diriguit : cecidere animi ; nec jam ampliùs armis,
Sed votis precibuſque jubent expoſcere pacem :
Sive Deæ, ſeu ſint diræ obſcœnæque volucres.
At pater Anchiſes paſſis de littore palmis
Numina magna vocat, meritoſque indicit honores :
Dii, prohibete minas ; Dii, talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. Tum littore funem
Deripere, excuſſoſque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela noti : fugimus ſpumantibus undis,

Quà curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis:
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna;
Et terram altricem ſævi exſecramur Ulyſſei.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.
Ergo inſperatâ tandem tellure potiti,
Luſtramurque Jovi, votiſque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii: juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danaïs victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,

Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum,
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui; miroque incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes & littora linquens.
Solennes tum fortè dapes & triſtia dona
Ante urbem, in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache; maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Troïa circùm
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio; calor oſſa reliquit;
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate Deâ? vivifne? aut ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? Dixit, lacrymaſque effudit, & omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu, quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna fatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſsâ voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis

Juſſa mori, quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patriâ incensâ, diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemque ſuperbum
Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſque Hymenæos,
Me famulam famuloque Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes,
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano a Chaone dixit,
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedêre?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aurâ?
Quem tibi jam Troja.....
Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animoſque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus, cùm ſeſe a mœnibus Heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad limina ducit;
Et multùm lacrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, ſimulataque magnis

Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
Illos porticibus Rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, patèrasque tenebant.
Jamque dies alterque dies processit; & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ,
Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio: & cuncti suaserunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve sequens, tantos possum superare labores?
Hîc Helenus, cæsis primùm de more juvencis,
Exorat pacem Divûm, vittasque resolvit
Sacrati capitis; meque ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
Nate Deâ, nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices, is vertitur ordo.

Pauca tibi e multis, quò tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cetera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principiò Italiam, quam tu jam rêre propinquam,
Vicinoſque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Antè & Trinacriâ lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Ææaeque inſula Circes,
Quàm tutâ poſſis urbem componere terrâ.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cùm tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros.
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hîc illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,

Et poſitis aris jam vota in littore ſolves ;
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto :
Hâc caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori ;
Læva tibi tellus & longo læva petantur
Æquora circuitu : dextrum fuge littus & undas.
Hæc loca, vi quondam & vaſtâ convulſa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt : cùm protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit : arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet : atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus : poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinûm caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,

Quàm ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam , & cœruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea , ſi qua eſt Heleno prudentia vati ,
Si qua fides , animum ſi veris implet Apollo ;
Unum illud tibi , nate Deâ , præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnæ primùm prece numen adora :
Junoni cane vota libens , dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis : ſic denique victor
Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ.
Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem ,
Divinoſque lacus , & Averna ſonantia ſylvis ;
Inſanam vatem aſpicies , quæ rupe ſub ima
Fata canit , foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo ,
Digerit in numerum , atque antro ſecluſa relinquit :
Illa manent immota locis , neque ab ordine cedunt.
Verùm eadem verſo tenuis cùm cardine ventus
Impulit , & teneras turbavit janua frondes ;
Numquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo ,
Nec revocare ſitus , aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt , ſedemque odêre Sibyllæ.
Hîc tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti ,
Quamvis increpitent ſocii , & vi curſus in altum
Vela vocet , poſſiſque ſinus implere ſecundos ,
Quin adeas vatem , precibuſque oracula poſcas ;
Ipſa canat , vocemque volens atque ora reſolvat.

Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque, feraſque laborem
Expediet, curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro gravia, ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas;
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi: ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate: quid ultra
Provehor, & fando ſurgentes demoror auſtros?
Nec minùs Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit honori

Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromaches teſtentur amorem
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago!
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus, opto,
Auſpiciis, & quæ fuerit minùs obvia Graiis.
Si quando Tybrim vicinaque Tybridis arva
Intrâro, gentique meæ data mœnia cernam;
Cognatas urbes olim, populoſque propinquos,
Epiro, Heſperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis: maneat noſtros ea cura nepotes.
  Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta,
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor irrigat artus.

Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat :
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus , & omnes
Explorat ventos , atque auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo ,
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno ,
Dat clarum e puppi ſignum : nos caſtra movemus ,
Tentamuſque viam , & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis ,
Cùm procul obſcuros colles , humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates :
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum Pater Anchiſes magnum cratera coronâ
Induit , implevitque mero ; Divoſque vocavit ,
Stans celſa in puppi :
Dii maris & terræ tempeſtatumque potentes ,
Ferte viam vento facilem , & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ : portuſque pateſcit
Jam propior , templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt ſocii , & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum :
Objectæ ſalsâ ſpumant aſpergine cautes.
Ipſe latet : gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli ; refugitque a littore templum.
Quatuor hìc, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nivali.

Et pater Anchiſes : Bellum, ô terra hoſpita, portas.
Bello armantur equi : bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre :
Spes eſt pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes :
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu ;
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum ;
Grajugenumque domos, ſuſpectaque linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur : attollit ſe Diva Lacinia contrà,
Cauloniſque arces, & naviſragum Scylacæum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna :
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longè, fractaſque ad littora voces ;
Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes : Nimirum hæc illa Charybdis :
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite, ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minùs ac juſſi faciunt, primuſque rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas :
Lævam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subductâ ad manes imos deſcendimus undâ.

Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre ;
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit :
Ignarique viæ , Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus , & ingens
Ipſe ; ſed horrificis juxtà tonat Ætna ruinis ;
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem ,
Turbine fumantem piceo & candente favillâ ,
Attollitque globos flammarum , & ſidera lambit :
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigit eructans , liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat , fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac , ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam , ruptis flammam exſpirare caminis ;
Et feſſum quoties mutat latus , intremere omnem
Murmure Trinacriam , & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus : nec quæ ſonitum det cauſa videmus.
Nam neque erant aſtrorum ignes , nec lucidus æthrâ
Sidereâ polus ; obſcuro ſed nubila cœlo ,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo ,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram ,
Cùm ſubitò e ſylvis , macie confecta ſupremâ
Ignoti nova forma viri , miſerandaque cultu
Procedit , ſupplexque manus ad littora tendit.

Reſpicimus :

Reſpicimus : dira illuvies , immiſſaque barba ,
Conſertum tegmen ſpinis ; at cetera Graius ,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul , paulùm aſpectu conterritus hæſit ,
Continuitque gradum ; mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu precibuſque tulit : Per ſidera teſtor ,
Per Superos , atque hoc cœli ſpirabile lumen ,
Tollite me , Teucri , quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me Danaïs e claſſibus unum ,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo , ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri ,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
Si pereo , manibus hominum periiſſe juvabit.
Dixerat : & genua amplexus , genibuſque volutans
Hærebat. Qui ſit , fari , quo ſanguine cretus ,
Hortamur ; quæ deinde agitet fortuna , fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes , haud multa moratus,
Dat juveni , atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſitâ tandem formidine , fatur :
Sum patria ex Ithaca , comes infelicis Ulyſſei ,
Nomen Achemenides ; Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna !) profectus.
Hîc me , dum trepidi crudelia limina linquunt ,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere. Domus ſanie dapibuſque cruentis
Intus opaca , ingens : ipſe arduus , altaque pulſat

Sidera (Dii , talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis , nec dictu affabilis ulli.
Viſceribus miſerorum , & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet , duo de numero cùm corpora noſtro ,
Prenſa manu magnâ , medio reſupinus in antro ,
Frangeret ad ſaxum , ſanieque aſperſa natarent
Limina : vidi , atro cùm membra fluentia tabo
Manderet , & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem : nec talia paſſus Ulyſſes ,
Oblituſve ſui eſt Itachus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus , vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit , jacuitque per antrum
Immenſus , ſaniem eructans ac fruſta cruento
Per ſomnum commixta mero ; nos , magna precati
Numina , ſortitique vices , unà undique circùm
Fundimur , & telo lumen terebramus acuto
Ingens , quod torvâ ſolum ſub fronte latebat ,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar :
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite , ô miſeri , fugite , atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes , atque ubera preſſat ;
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgò
Infandi Cyclopes , & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent ,
Cùm vitam in ſylvis , inter deſerta ferarum

Luſtra domoſque traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum vocemque tremiſco.
Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primùm ad littora claſſem
Conſpexi venientem; huic me, quæcumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potiùs quocumque abſumite letho.
Vix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,
Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu; graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verùm ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus

Italiæ, curvifque immugiit Ætna cavernis.
At genus e fylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus adftantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum : quales cùm vertice celfo
Aëriæ quercus aut coniferæ cypariffi
Conftiterunt, fylva alta Jovis, lucufve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela fecundis.
Contrà juffa monent Heleni Scyllam atque Charybdim;
Inter utramque viam, lethi difcrimine parvo,
Ni teneant curfus : certum eft dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angufta ab fede Pelori
Miffus adeft : vivo prætervehor oftia faxo
Pantagiæ, Megarofque finus, Tapfumque jacentem.
Talia monftrabat relegens errata retrorfum
Littora Achemenides, comes infelicis Ulyffei.
Sicanio prætenta finu jacet infula, contra
Plemmyrium undofum; nomen dixere priores
Ortygiam. Alphæum fama eft huc, Elidis amnem,
Occultas egiffe vias fubter mare; qui nunc
Ore, Arethufa, tuo Siculis confunditur undis.
Juffi numina magna loci veneramur, & inde
Exfupero præpingue folum ftagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque faxa Pachyni
Radimus; & fatis numquam conceffa moveri

Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longè
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. Hîc, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ casûsque levamen,
Amitto Anchisen. Hîc me, pater optime, fessum
Deseris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat Divûm, cursusque docebat:
Conticuit tandem, factoque hîc fine quievit.

ARGUMENTUM

LIBRI QUARTI.

Dido amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italia deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortâque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum; ibidemque falſum illud infauſtumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab in-

Cochin filius inv. *Cl. Duflos Sculp.*

cepto, tum per ſe, tum per ſororem conatur. Æneas iterum a Mercurio in ſomnis admonitus, nocte intempeſtâ anchoras ſolvit. Dido doloris impatiens, exſtructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in octo Didonis orationibus, quibus I Sorori amorem aperit, v. 9. II Diſſuadet Æneæ profectionem, v. 305. III Eidem multa exprobrat, & multa comminatur, v. 365. IV Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem, v. 416. V Deſperatis omnibus, ſpecie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. VI Secum ipſa noctu varia conſilia agitat, v. 534. VII Fugientium Trojanorum aſpectu extremùm furit, v. 590. VIII Stricto enſe ſibi imminens

in verba noviſſima erumpit, v. 651. Accuſant Virgilium aliqui, quòd ex Argon. Apollonii lib. 4 multa decerpſerit : quos damnat Scaliger : neque convenit argumentum, niſi hoc uno, quod hoſpitem hic Dido, illic Medea, ſuum ament. At nihil admodum, præter comparationes pauculas, indè excerptum eſt : qualia etiam nonnulla ex Calypsûs & Ulyſſis amoribus Odyſſ. l. 5, tum ex Euripidis Medea & Hyppolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta ſunt.

LIBER QUARTUS.

At Regina gravi jamdudum ſaucia curâ
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
Poſtera Phœbeâ luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram,
Cùm ſic unanimem alloquitur maleſana ſororem:
  Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens! quàm forti pectore & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumque ſederet
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit:
Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraternâ cæde Penates;
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,

Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Antè, pudor, quàm te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetuâ mœrens carpêre juventâ?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non antè Tyro: deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſideris arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, latéque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Diis equidem auſpicibus reor, & Junone ſecundâ,
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
Quam tu urbem ſoror hanc cernes! quæ ſurgere regna
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modò poſce Deos veniam, ſacriſque litatis,
Indulge hoſpitio, cauſaſque innecte morandi;
Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion,

Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſolvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo;
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.
Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit;
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis, pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens: qualis conjectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius; illa fugâ ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Ænæan ſecum per mœnia ducit;
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam:
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem labente die convivia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.

Pòſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos;
Sola domo mœret vacuâ, ſtratiſque relictis
Incubat: illum abſens abſentem auditque videtque:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
  Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori;
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuque puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
Quin potiùs pacem æternam pactoſque hymenæos
Exercemus? habes totâ quod mente petiſti:
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, pariburſque regamus
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito,
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
  Olli (ſenſit enim ſimulatâ mente locutam,
Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)

Sic contrà eſt ingreſſa Venus : Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modò, quod memoras, factum fortuna ſequatur,
Sed fatis incerta feror, ſi Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojâque profectis;
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux : tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno :
Mecum erit iſte labor : nunc quâ ratione quod inſtat
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas unâque miſerrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixtâ grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eamdem
Devenient : adero ; & , tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hîc Hymenæus erit. Non adverſata, petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.

Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
It portis, jubare exorto, delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi

Pœnorum exſpectant ; oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes , ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur , magnâ ſtipante catervâ ,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo :
Cui pharetra ex auro , crines nodantur in aurum ,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites , & lætus Iülus ,
Incedunt : ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas , atque agmina jungit.
Qualis ubi hybernam Lyciam Xantique fluenta
Deſerit , ac Delum maternam inviſit Apollo ,
Inſtauratque choros ; mixtique altaria circum
Creteſque Driopeſque fremunt , pictique Agathyrſi.
Ipſe jugis Cynthi graditur , mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens , atque implicat auro :
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas : tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra ;
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrêre jugis : alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos , atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant , monteſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo : jamque hos curſu , jam præterit illos ;
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum , aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum

Incipit : inſequitur commixtâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere : ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eamdem
Deveniunt : prima & Tellus & pronuba Juno
Dant ſignum : fulſere ignes & conſcius æther
Connubii, ſummoque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi primuſque malorum
Cauſa fuit : neque enim ſpecie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem :
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes,
Fama, malum quo non aliud velocius ullum ;
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo :
Parva metu primò ; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoque ſororem
Progenuit, pedibus celerem & pernicibus alis :
Monſtrum horrendum, ingens; cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno :
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat urbes ;

Tam ficti pravique tenax, quàm nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Veniſſe Ænean Trojano a ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quàm longa, fovere,
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit; vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis:
Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, cùm fulmina torques
Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Femina, quæ noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit, cui littus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.

Et nunc ille Paris, cum femiviro comitatu,
Mæoniâ mentum mitrâ, crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit Omnipotens; oculosque ad mœnia torsit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca zephyros, & labere pennis;
Dardaniumque ducem, Tyriâ Carthagine qui nunc
Exspectat, fatisque datas non respicit urbes,
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Graïûmque ideo bis vindicat armis:
Sed fore qui gravidam imperiis, belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse suâ molitur laude laborem,
Ascanione pater Romanas invidet arces?
Quid struit? aut quâ spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam & Lavinia respicit arva?
Naviget: hæc summa est, hic nostri nuntius esto.
Dixerat: ille patris magni parêre parabat
Imperio: & primùm pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

Tum virgam capit : hâc animas ille evocat Orco
Pallentes , alias ſub triſtia tartara mittit ;
Dat ſomnos adimitque , & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos , & turbida tranat
Nubila. Jamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri , cœlum qui vertice fulcit ;
Atlantis , cinctum aſſiduè cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri :
Nix humeros infuſa tegit : tum flumina mento
Præcipitant ſenis , & glacie riget horrida barba.
Hîc primùm paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit ; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit , avi ſimilis , quæ circum littora , circum
Piſcoſos ſcopulos , humilis volat æquora juxta.
Haud aliter , terras inter cœlumque , legebat
Littus arenoſum Libyæ , ventoſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis ,
Ænean fundantem arces , ac tecta novantem
Conſpicit : atque illi ſtellatus jaſpide fulvâ
Enſis erat , Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris , dives quæ munera Dido
Fecerat , & tenui telas diſcreverat auro.
Continuò invadit : Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas , pulchramque uxorius urbem
Exſtruis , heu ! regni rerumque oblite tuarum !
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo

Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
Quid ſtruis? aut quâ ſpe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes heredis Iüli
Reſpice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas aſpectu obmutuit amens:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fugâ, dulceſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt.
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſocioſque ad littora cogant,
Arma parent; & quæ ſit rebus cauſa novandis
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ociùs omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.

At Regina dolos (quis fallere poſſit amantem ?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens : eadem impia Fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
Bacchatur : qualis commotis excita ſacris
Thyias, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Ænean compellat vocibus ultro :
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas, tacituſque meâ decedere terrâ ?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam ;
Nec moritura tenet crudeli funere Dido ?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis ! Quid, ſi non arva aliena, domoſque
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret,
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor ?
Mene fugis ? per ego has lacrymas dextramque tuam, te
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per incœptos hymenæos ;
Si bene quid de tè merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miſerere domûs labentis ; & iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exſue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii : te propter eumdem
Exſtinctus pudor, & quâ ſolâ ſidera adibam,

Fama prior : cui me moribundam deferis , hofpes ?
Hoc folum nomen quoniam de conjuge reftat.
Quid moror ? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deftruat ? aut captam ducat Getulus Iarbas ?
Saltem fi qua mihi de te fufcepta fuiffet
Ante fugam foboles , fi quis mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas , qui te tantùm ore referret ;
Non equidem omnino capta aut deferta viderer.
  Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina , & obnixus curam fub corde premebat.
Tandem pauca refert : Ego te , quæ plurima fando
Enumerare vales , numquam , Regina , negabo
Promeritam : nec me meminiffe pigebit Elifæ ,
Dum memor ipfe mei , dum fpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abfcondere furto
Speravi , ne finge , fugam ; nec conjugis umquam
Prætendi tædas , aut hæc in fœdera veni.
Me fi fata meis paterentur ducere vitam
Aufpiciis , & fponte meâ componere curas ;
Urbem Trojanam primùm , dulcefque meorum
Relliquias colerem : Priami tecta alta manerent ,
Et recidiva manu pofuiffem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo ,
Italiam Lyciæ juffere capeffere fortes :
Hic amor , hæc patria eft. Si te Carthaginis arces
Phœniffam , Libycæque afpectus detinet urbis ;
Quæ tandem Aufoniâ Teucros confidere terrâ

Invidia eſt ? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchiſæ , quoties humentibus umbris
Nox operit terras , quoties aſtra ignea ſurgunt,
Admonet in ſomnis & turbida terret imago :
Me puer Aſcanius , capitiſque injuria cari,
Quem regno Heſperiæ fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divûm , Jove miſſus ab ipſo
(Teſtor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit : ipſe Deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros , vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere , teque querelis :
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem jamdudum averſa tuetur ,
Huc illuc volvens oculos ; totumque pererrat
Luminibus tacitis , & ſic accenſa profatur :
Nec tibi Diva parens , generis nec Dardanus auctor,
Perfide ; ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus , Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
Nam quid diſſimulo ? aut quæ me ad majora reſervo ?
Num fletu ingemuit noſtro ? num lumina flexit ?
Num lacrymas victus dedit ? aut miſeratus amantem eſt ?
Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxima Juno ,
Nec Saturnius hæc oculis Pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. Ejectum littore , egentem
Excepi , & regni demens in parte locavi :
Amiſſam claſſem , ſocios a morte reduxi.
Heu ! furiis incenſa feror. Nunc augur Apollo ,

Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is Superis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat. Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
Et cùm frigida mors animâ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas.
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: ſeque ex oculis avertit & auſert,
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas,
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Juſſa tamen Divûm exſequitur, claſſemque reviſit.
Tum verò Teucri incumbunt, & littore celſas
Deducunt toto naves: natat uncta carina,
Frondenteſque ferunt remos, & robora ſylvis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum
Cùm populant, hyemis memores, tectoque reponunt;

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus, cùm littora fervere latè
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori;
Ne quid inexpertum (frustra) moritura relinquat.
Anna, vides toto properari littore circùm:
Undique convenere: vocat jam carbasus auras;
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miseræ hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri molles aditus & tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danaïs Trojanam exscindere gentem
Aulide juravi, classemve ad Pergama misi:
Nec Patris Anchisæ cineres manesve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:
Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes.

Non

Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miserere sororis)
Quam mihi cùm dederit, cumulatam morte remittam.
Talibus orabat, talesque miserrima fletus
Fertque refertque soror: sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obstant; placidasque viri Deus obstruit aures.
Ac veluti annoso validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor, & altè
Consternunt terram, concusso stipite, frondes:
Ipsa hæret scopulis; & quantùm vertice ad auras
Æthereas, tantùm radice in tartara tendit.
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat, tædet cœli convexa tueri.
Quò magis incœptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum

Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & festâ fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Visa viri, nox cùm terras obscura teneret;
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios desertâ quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, & duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem & serpentibus atris
Cùm fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori; tempus secum ipsa modumque
Exigit, & mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inveni, germana, viam, gratare sorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem juxta solemque cadentem,
Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi

Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos,
Spargens humida mella, ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas:
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor, cara, Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exſuviaſque omnes, lectumque jugalem
Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monumenta jubet monſtratque ſacerdos.
Hæc effata ſilet; pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit; nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.

At Regina, pyrâ penetrali in ſede ſub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice ſectâ,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funereâ; ſuper exſuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circùm; & crines effuſa ſacerdos
Ter centum tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ,

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.
Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus,
Et matri præreptus amor.
Ipſa molâ manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exſuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumque memorque, precatur.
  Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quierant
Æquora; cùm medio volvuntur ſidera lapſu;
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa; neque umquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſim toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiane auxilio juvat antè levatos,

Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti ?
Quis me autem, fac velle, ſinet ? ratibuſque ſuperbis
Inviſam accipiet ? neſcis heu ! perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis ?
Quid tum ? ſola fugâ nautas comitabor ovantes ?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inferar ? & quos Sidonià vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo ?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis ; tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque objicis hoſti !
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas ?
Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt ;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ :
Nate Deâ, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos ?
Nec quæ circumſtent te deinde pericula cernis
Demens, nec zephyros audis ſpirare ſecundos ?
Illa dolos dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas ?

Jam mare turbari trabibus, ſævaſque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras: varium & mutabile ſemper
Femina. Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit e ſomno corpus, ſociоſque fatigat:
Præcipites vigilate viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam tortoſque incidere funes
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te, ſancte Deorum,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, & ſidera cœlo
Dextra feras. Dixit: vaginâque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque, ruuntque:
Littora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor:
Adnixi torquent ſpumas, & cœrula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras,
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina e ſpeculis ut primùm albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Littoraque & vacuos ſenſit ſine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſque abſciſſa comas: Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient? totaque ex urbe ſequentur?

Diripientque rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania mutat?
Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
Tum decuit, cùm ſceptra dabas. En dextra fideſque!
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem!
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere menſis?
Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna. Fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemque foros flammis: natumque patremque
Cum genere exſtinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras;
Tuque harum interpres curarum & conſcia Juno;
Nocturniſque Hecate triviis ululata per urbes;
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ,
Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret.
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera; nec cùm ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optatâ luce fruatur:

Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite noſtro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires.
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſique nepotes.
Hæc ait: & partes animum verſabat in omnes,
Inviſam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi;
Namque ſuam patriâ antiquâ cinis ater habebat.
Annam, cara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lymphâ,
Et pecudes ſecum, & monſtrata piacula ducat.
Sic veniat: tuque ipſa piâ tege tempora vittâ.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incœpta paravi,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis;
Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit

Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtes notumque cubile
Conſpexit, paulùm lacrymis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque noviſſima verba:
Dulces exſuviæ, dum fata Deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſolvite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui; mea mœnia vidi;
Ulta virum, pœnas inimico a fratre recepi;
Felix, heu! nimiùm felix, ſi littora tantùm
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ!
Dixit, & os impreſſa toro: moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: ſic ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
  Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem, ſparſaſque manus. It clamor ad alta
Atria: concuſſam bacchatur fama per urbem:
Lamentis gemituque & femineo ululatu
Tecta fremunt; reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur perque Deorum.
  Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis,

Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas!
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes aræque parabant!
Quid primùm deſerta querar? comitemne ſororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocavi
Voce Deos, ſic te ut poſitâ, crudelis, abeſſem?
Extinxi te meque, ſoror, populumque, patreſque
Sidonios, urbemque tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitoque innixa levavit,
Ter revoluta toro eſt; oculiſque errantibus, alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.
Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolveret artus.
Nam quia nec fato, meritâ nec morte peribat,
Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore;
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,

Mille trahens varios adverſo ſole colores,
Devolat & ſupra caput adſtitit. Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextrâ crinem ſecat : omnis & unà
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

ARGUMENTUM

LIBRI QUINTI.

Æneas, è Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempeſtatis cogitur, ubi ab Aceſte Trojano benevolè exceptus; patri, quem illic ſuperiore anno mors abſtulerat, anniverſarium celebrat ſacrum, ludoſque quatuor, curſum navalem, ac pedeſtrem, ceſtuum pugnam, ſagittarum ejaculationem, quibus addit Aſcanius equeſtrem decurſum. Interim Trojanæ mulieres, Junonis impulſu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur, ceteræ immiſsâ a Jove pluviâ ſervantur. Quare ſuadet Æneæ Nautes, ut, avecto ſecum juvenum flore, ſenes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id conſilium Anchiſes in ſomnis: idemque ſuadet Æneæ, ut appulſus in Italiam adeat Sibyllam; eâque duce deſcendat ad inferos, ubi poſterorum ſeriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, & conditâ in Sicilia urbe Aceſtâ, Neptuno per Venerem conciliato, ſolvit in Italiam: quo in curſu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus eſt hic liber ad exemplum libri Iliad. 23, ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.

Cochin fil. inv. A. Duclos Sculp.

LIBER QUINTUS.

NTEREA medium Æneas jam claſſe tenebat
ertus iter, fluctuſque atros aquilone ſecabat,
œnia reſpiciens, quæ jam infelicis Eliſæ
ollucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
auſa latet; duri magno ſed amore dolores
olluto, notumque furens quid femina poſſit,
riſte per augurium, Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam ampliùs ulla
ccurrit tellus, maria undique & undique cœlum;
lli cœruleus ſupra caput adſtitit imber,
octem hyememque ferens; & inhorruit unda tenebris.
ſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
eu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
uidve, pater Neptune, paras? Sic deinde locutus,
olligere arma jubet, validiſque incumbere remis;
bliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
agnanime Ænea, non, ſi mihi Jupiter auctor
ondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
utati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
onſurgunt venti; atque in nubem cogitur aër.
ec nos obniti contrà, neque tendere tantùm
ufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur;
uóque vocat, vertamus iter. Nec littora longè
ida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos,
i modò rite memor ſervata remetior aſtra.

Tum pius Æneas : Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum , & fruſtra cerno te tendere contrà.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla ;
Quóve magis feſſas optem dimittere naves ,
Quàm quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſten ,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa ?
Hæc ubi dicta , petunt portus , & vela ſecundi
Intendunt zephyri : fertur cita gurgite claſſis ,
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Adventum ſociaſque rates , occurrit Aceſtes ,
Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ ;
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces , & gazâ lætus agreſti
Excipit , ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cùm primo ſtellas oriente fugârat
Clara dies , ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas , tumulique ex aggere fatur :
Dardanidæ magni , genus alto a ſanguine Divûm ,
Annuus exactis completur menſibus orbis ,
Ex quo relliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terrâ , mœſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies, ni fallor, adeſt, quem ſemper acerbum ,
Semper honoratum (ſic Dii voluiſtis) habebo.
Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exſul ,
Argolicove mari deprenſus , & urbe Mycenæ ;

Annua vota tamen, ſolenneſque ordine pompas
Exſequerer; ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis,
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm,
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & lætum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis
Urbe velit poſitâ templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et Patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis:
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, leviburſque ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritæque exſpectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
  Sic fatus, velat maternâ tempora myrto:
Hoc Helymus facit: hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cetera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hîc duo rite mero libans carcheſia Baccho.
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro;
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:

Salve, ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræque paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium, quicumque eſt, quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placidè tumulum, lapſuſque per aras;
Cœruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor; ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo ſole colores.
Obſtupuit viſu Æneas; ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hòc magis incœptos genitori inſtaurat honores,
Incertus, geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos;
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos.
Nec non & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerenâ
Auroram Phaëtontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Aceſtæ

Excierat : læto complerant littora cœtu ,
Viſuri Æneadas , pars & certare parati.
Munera principiò ante oculos , circoque locantur
In medio , ſacri tripodes , virideſque coronæ ,
Et palmæ , pretium victoribus ; armaque , & oſtro
Perfuſæ veſtes , argenti aurique talenta :
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin ,
Mox Italus Mneſtheus,genus a quo nomine Memmî:
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram ,
Urbis opus , triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt , terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque , domus tenet a quo Sergia nomen ,
Centauro invehitur magnâ : Scyllàque Cloanthus
Cœruleà , genus unde tibi , Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum , ſpumantia contra
Littora , quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus , hyberni condunt ubi ſidera Cori :
Tranquillo ſilet , immotâque attollitur undà
Campus , & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hîc viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater : unde reverti
Scirent , & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt , ipſique in puppibus auro
Ductores longè effulgent oſtroque decori :

Cetera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris, intentaque brachia remis
Intenti exspectant signum; exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Convulsum remis, rostrisque tridentibus æquor.
Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virûm studiisque faventum
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
Littora, pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primusque elabitur undis
Turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Cloant.
Consequitur, melior remis; sed pondere pinus
Tarda tenet. Post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusque locum tendunt superare priorem.
Et nunc Pristis habet; nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc unà ambæ junctisque feruntur
Frontibus, & longâ sulcant vada salsa carinâ.
Jamque propinquabant scopulo, metamque tenebant,
Cùm princeps medioque Gyas in gurgite victor

Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quò tantùm mihi dexter abis? huc dirige curſum:
Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quò diverſus abis? iterum pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem
Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruere genæ: ſegnemque Menœten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter;
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem,
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hîc læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit antè locum, ſcopuloque propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ,
Parte prior, partem roſtro premit æmula Priſtis.

At mediâ focios incendens nave per ipfos
Hortatur Mneftheus : Nunc , nunc infurgite remis ,
Hectorei focii , Trojæ quos forte fupremâ
Delegi comites , nunc illas promite vires ,
Nunc animos quibus in Gætulis fyrtibus ufi ,
Ionioque mari , Maleæque fequacibus undis.
Non jam prima peto Mneftheus, neque vincere certo.
Quamquam ô ! .. fed fuperent, quibus hoc, Neptune, dedifti.
Extremos pudeat rediiffe : hoc vincite , cives ,
Et prohibete nefas. Olli certamine fummo
Procumbunt : vaftis tremit ictibus ærea puppis ,
Subtrahiturque folum : tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit : fudor fluit undique rivis.
Attulit ipfe viris optatum cafus honorem.
Namque furens animi dum proram ad faxa fuburget
Interior , fpatioque fubit Sergeftus iniquo ;
Infelix faxis in procurrentibus hæfit.
Concuffæ cautes , & acuto in murice remi
Obnixi crepuere , illifaque prora pependit.
Confurgunt nautæ , & magno clamore morantur :
Ferratafque trudes & acutâ cufpide contos
Expediunt , fractofque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneftheus fucceffuque acrior ipfo ,
Agmine remorum celeri , ventifque vocatis ,
Prona petit maria , & pelago decurrit aperto.
Qualis fpeluncâ fubitò commota columba ,
Cui domus & dulces latebrofo in pumice nidi ,

Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem, mox aëre lapſa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primùm in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur: cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus,
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis; reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus, & partum indignantur honorem,
Nì teneant, vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Nì palmas ponto tendens utraſque Cloanthus
Fudiſſetque preces, Divoſque in vota vocaſſet.
Dii, quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magnâ Portunus euntem

Impulit : illa Noto citiùs volucrique ſagittâ
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchisâ, cunctis ex more vocatis,
Victorem magnâ præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro ;
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores,
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit.
Intextuſque puer frondosâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos curſuſque fatigat
Acer, anhelanti ſimilis ; quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes ; ſævitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris ; indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi

Puniceis ibant evincti tempora tæniis;
Cùm ſævo e ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator:
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant ſylvæ; mediaque in valle theatri
Circus erat, quò ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hìc qui fortè velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani:
Niſus, & Euryalus primi.
Euryalus formâ inſignis, viridique juventâ;

Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron, quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadio Tegeææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes.
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem:
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient, flavâque caput nectentur olivâ.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis, lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolicâ hac galeâ contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repentè
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longéque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius. Spatio pòſt deinde relicto,
Tertius Euryalus.

Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo feſſique ſub ipſum
Finem adventabant, levi cùm ſanguine Niſus
Labitur infelix; cæſis ut fortè juvencis
Fuſus humum viridesque ſuper madefecerat herbas.
Hìc juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum;
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.
Ille autem ſpiſsâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Pòſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hìc totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magnâ proclamat voce Diores,
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; & palmam movet ordine nemo.

Me liceat caſum miſerari inſontis amici.
Sic fatus tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hîc Niſus : Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret ; quæ munera Niſo
Digna dabis, primam merui qui laude coronam,
Nì me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet ?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. Riſit pater optimus olli ;
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danaïs de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Pòſt ubi confecti curſus, & dona peregit :
Nunc, ſi cui virtus, animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem,
Victori velatum auro vittiſque juvencum ;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora, continuò vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit ;
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra ;
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amici de gente ferebat,
Perculit, & fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat

Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius; nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palmâ,
Æneæ ſtetit ante pedes; nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Deâ, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.
Hîc gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu; ſed enim gelidus tardante ſenectâ
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iſte
Exſultat fidens, ſi nunc foret illa juventa;
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem; nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit, quibus acer Eryx in prœlia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.

Obſtupuere animi : tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares , longéque recuſat ;
Magnanimuſque Anchiſiades , & pondus , & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces :
Quid ſi quis cæſtus ipſius & Herculis arma
Vidiſſet , triſtemque hoc ipſo in littore pugnam ?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat ;
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit ; his ego ſuetus ,
Dum melior vires ſanguis dabat , æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat :
Idque pio ſedet Æneæ , probat auctor Aceſtes ;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto ,
Solve metus : & tu Trojanos exſue cæſtus.
Hæc fatus , duplicem ex humeris rejecit amictum :
Et magnos membrorum artus , magna oſſa , lacertoſque
Exſuit ; atque ingens mediâ conſiſtit arenâ.
Tum ſatus Anchisâ cæſtus pater extulit æquos ,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque ,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longè capita ardua ab ictu :
Immiſcentque manus manibus , pugnamque laceſſunt.
Ille pedum melior motu , fretuſque juventâ :

Hic membris & mole valens, sed tarda trementi
Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant,
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus; erratque aures & tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.
Ille velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis assultibus irritus urget.

Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipse gravis graviterque ad terram pondere vasto
Concidit; ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Ida in magna, radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cœlo, primusque accurrit Acestes
Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu, neque territus heros
Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitat ira:
Tum pudor incendit vires & conscia virtus;
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistrâ.

Nec mora, nec requies: quàm multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant, ſic denſis ictibus heros
Creber utrâque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis;
Sed finem impoſuit pugnæ, feſſumque Dareta
Eripuit mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. Dixitque, & prœlia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utróque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſque in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves, galeamque enſemque vocati
Accipiunt; palmam Entello taurumque relinquunt.
Hîc victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus:
Nate Deâ, voſque hæc, inquit, cognoſcite, Teucri,
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et quâ ſervetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ; duroſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Perſolvo: hîc victor cæſtus artemque repono.

Protinus Æneas celeri certare ſagittâ
Invitat qui fortè velint, & præmia ponit;
Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis;
Quem modò navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus olivâ.
Tertius Eurytion, tuus ô clariſſime frater,
Pandare, qui quondam juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeâque imâ ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaque per cœlum, nervo ſtridente, ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Pòſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens; pariterque oculos telumque tetendit:
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.

Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus, jam dudum arcû contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:
Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſsâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes;
Qui tamen aërias telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.
Hìc oculis ſubitò objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit pòſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo;
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas; ſed lætum amplexus Aceſten,
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater; nam te voluit Rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem.
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis, quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monumentum & pignus amoris.

Sic ſatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iüli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade age, & Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.
Incedunt pueri; pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis; quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsâ coma preſſa coronâ;
Cornea bina ferunt præfixo haſtilia ferro,
Pars leves humero pharetras: it pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri bis ſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos; quem Thracius albis

Portat equus bicolor maculis ; veſtigia primi
Alba pedis , frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys , genus unde Atyi duxere Latini :
Parvus Atys , pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus , formâque ante omnes pulcher Iülus
Sidonio eſt invectus equo , quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monumentum & pignus amoris.
Cetera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos , gaudentque tuentes
Dardanidæ , veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis , ſignum clamore paratis
Epytides longè dedit , inſonuitque flagello.
Olli diſcurrêre pares , atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris ; rurſuſque vocati
Convertêre vias , infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus , alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis ; alternoſque orbibus orbes
Impediunt , pugnæque cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fugâ nudant , nunc ſpicula vertunt
Infenſi : factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum , quà ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error :
Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu

Impediunt, texuntque fugas & prœlia ludo:
Delphinûm similes, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque secant, luduntque per undas.
Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos,
Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes:
Albani docuere suos: hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium servavit honorem;
Trojaque nunc pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus sancto certamina patri.
  Hîc primùm fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt solennia ludis,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum; & littora lustrans,
Desertosque videt portus, classemque relictam.
  At procul in sola secretæ Troades acta
Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
Pontum aspectabant flentes. Heu! tot vada fessis
Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ vestemque reponit.

Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent;
Ac ſic Dardanidûm mediam ſe matribus infert.
O miſeræ! quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,
Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Sideraque emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.
Hîc Erycis fines fraterni, atque hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria! & rapti nequicquam ex hoſte Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hîc quærite Trojam,
Hîc domus eſt, inquit, vobis, jam tempus agi res;
Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ
Neptuno: Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hîc una e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis; non hæc Rhœteia, matres,

Eſt Dorycli conjux : divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos ; qui ſpiritus illî,
Qui vultus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quòd ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primò ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ, fatiſque vocantia regna ;
Cùm Dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monſtris, actæque furore
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem :
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt : furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppes.
Nuntius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus ; & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra ; nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
Quis furor iſte novus? quò nunc, quò tenditis, inquit,
Heu miſeræ cives ! non hoſtem, inimicaque caſtra
Argivûm ; veſtras ſpes uritis : en ego veſter
Aſcanius. Galeam ante pedes projecit inanem,

Quâ ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per littora paſſim
Diffugiunt, ſylvaſque, & ſicubi concava furtim
Saxa petunt: piget incœpti luciſque; ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt; excuſſaque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuere: udo ſub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum; lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum, infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Jupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam evadere claſſi
Nunc, Pater, & tenues Teucrûm res eripe letho:
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuâque hìc obrue dextrâ.
Vix hæc ediderat, cùm effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, denſiſque nigerrimus auſtris:
Implenturque ſuper puppes, ſemiuſta madeſcunt
Robora: reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ a peſte carinæ.
At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,

Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, verſans Siculiſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multâque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat; vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Ænean ſolatus vocibus infit:
Nate Deâ, quò fata trahunt retrahuntque ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium, & conjunge volentem.
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incœpti rerumque tuarum eſt;
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quicquid tecum invalidum, metuenſque pericli eſt,
Delige; & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum verò in curas animus diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubitò tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atque aspera cultu
Debellanda tibi latio est. Ditis tamen antè
Infernas accede domos, & Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me impia namque
Tartara habent tristesque umbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia, disces.
Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: Quò deinde ruis? quò proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem & sopitos suscitat ignes:
Pergameumque Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio & plenâ supplex veneratur acerrâ.
Extemplo socios, primumque arcessit Acesten;
Et Jovis imperium, & cari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis; aptant remosque rudentesque,
Exigui numero, sed bello vivida virtus.

Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturque domos : hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet (gaudet regno Trojanus Aceſtes)
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ ; tumuloque ſacerdos
Et lucus latè ſacer additur Anchiſæo.

Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos : placidi ſtraverunt æquora venti,
Creber & adſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per littora fletus :
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi quibus aſpera quondam
Viſa maris facies & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus :
Junonis gravis ira & inexſaturabile pectus

Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, nec pœnam traxe per omnem
Relliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubitò excierit; maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis,
In regnis hoc auſa tuis.
Per ſcelus ecce etiam, Trojanis matribus actis,
Exuſſit fœdè puppes, & claſſe ſubegit
Amiſsâ ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim,
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis: merui quoque; ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthum Simoëntaque teſtor)
Æneæ mihi cura tui. Cùm Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti

Congressum Ænean, nec Diis, nec viribus æquis,
Nube cavâ eripui, cuperem cùm vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi, pelle timores:
Tutus quos optas portus accedet Averni.
Unus erit tantùm, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta Deæ permulsit pectora dictis,
Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit
Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cœruleo per summa levis volat æquora curru:
Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis; fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inoüsque Palæmon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeaque virgo,
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: jubet ociùs omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Unà omnes fecere pedem; pariterque sinistros,
Nunc dextros solvêre sinus: unà ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen; ad hunc alii cursum contendere jussi.
Jamque ferè mediam cœli nox humida metam

Contigerat; placidâ laxârant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ,
Cùm levis æthereis delapſus Somnus ab aſtris,
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti; puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur aura quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere monſtro?
Ænean credam quid enim fallacibus auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat; clavumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygiâ, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,

Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumque oſſibus albos:
Tum rauca aſſiduo longè ſale ſaxa ſonabant;
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimiùm cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena!

ARGUMENTUM

LIBRI SEXTI.

Appulsus Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Deiphobes: dumque varia Phœbeo in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: bellum ab Italis instare gravissimum; ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse; denique unum ex amicis in littore mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos; mortuum Misenum reperit: hujus exstruendo rogo dum exciditur sylva, columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad

Cochin, filius inv. — A. Pirlas Sculp

inferos Sibyllâ duce descendit. Videt illic I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripa fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta portitorem, quem secum de aditu rixantem aurei rami conspectu demulcet. IV. In limine, Cerberum canem, quem sopit objecta offa. V. Ultra limen, sedes varias, quas incolebant: 1. Infantes: 2. Injustâ morte damnati: 3. Propriâ manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Deiphobus, aliique Trojani & Græci duces. Ad sinistram, eminùs carcerem videt impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cùm non possit, a Sibylla varia variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. VII. Ad dexteram verso itinere, pervenit ad Elysios campos: ubi multos heroum nactus, a Musæo de loci

incolarumque conditione, deque Anchiſa certior factus, in ipſum Anchiſen incidit. VIII. Anchiſes, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta præfatus, clariſſimum quemque poſterorum ad uſque Auguſtum ei oſtendit. IX. Denique perluſtratis omnibus, per eburneam Somni portam Æneas ad ſuos revertitur; & e Cumano littore, ad Cajetanum navigat.

LIBER

LIBER SEXTUS.

Sic fatur lacrymans, claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras : tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, & littora curvæ
Prætexunt puppes : juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium : quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis : pars, denſa ferarum
Tecta, rapit ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane petit, magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt fugiens Minoïa regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicâque levis tandem ſuperadſtitit arce.
Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus lethum Androgeo, tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi, miſerum ! ſeptena quotannis
Corpora natorum : ſtat ductis ſortibus urna.
Contrà elata mari reſpondet Gnoſia tellus.
Hîc crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, mixtumque genus, prolefque biformis ;

Minotaurus ineſt, veneris monumenta nefandæ.
Hìc labor ille domûs, & inextricabilis error.
Magnum Reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet, atque unà Phœbi Triviæque ſacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia Regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit;
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Ænean (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum,
Quò lati ducunt aditus centum, oſtia centum;
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo: Poſcere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, ſubitò non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, majorque videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neque enim antè dehiſcent

Attonitæ magna ora domûs. Et talia fata,
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditque preces Rex pectore ab imo:
  Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxſti tela manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi, duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Diique Deæque omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ. Tuque, ô ſanctiſſima vates,
Præſcia venturi, da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templum
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hîc ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo,
Alma, viros: foliis tantùm ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipſa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
  At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum: tantò magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Oſtia jamque domûs patuere ingentia centum
Sponte ſuâ, vatiſque ferunt reſponſa per auras :
O tandem magnis pelagi defuncte periclis !
Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam ;
Sed non & veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xantus, nec Dorica caſtra
Deſuerint : alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe Deâ ; nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit. Quem tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes !
Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis ; ſed contrà audentior ito,
Quàm tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minimè reris, Graiâ pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens : ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primùm ceſſit furor, & rabida ora quierunt ;
Incipit Æneas heros : Non ulla laborum,
O virgo ! nova mî facies inopinave ſurgit :
Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.
Unum oro ; quando hîc inferni janua Regis

Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso,
Ire ad conspectum cari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra sortemque senectæ.
Quin, ut te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,
Alma, precor, miserere: potes namque omnia; nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus,
Threïciâ fretus citharâ fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,
Itque reditque viam toties: quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat,
Cùm sic orsa loqui vates: Sate sanguine Divûm,
Tros Anchisiade, facilis descensus Averni:
Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti, potuere. Tenent media omnia sylvæ,
Cocytusque sinu labens circumvenit atro.
Quòd si tantus amor menti, si tanta cupido est

Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & inſano juvat indulgere labori;
Accipe quæ peragenda priùs. Latet arbore opacâ
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non antè datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. Primo avulſo, non deficit alter
Aureus, & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo altè veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu: namque ipſe volens facilisque ſequetur,
Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis! totamque inceſtat funere claſſem,
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes:
Sedibus hunc refer antè ſuis, & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.

Æneas mœſto defixus lumina vultu,
Ingreditur, linquens antrum; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum; cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant,

Quem focium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret. Atque illi Mifenum in littore ficco,
Ut venere, vident indignâ morte peremptum;
Mifenum Æoliden, quo non præftantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
Et lituo pugnas infignis obibat & haftâ.
Poftquam illum victor vitâ fpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ fefe fortiffimus heros
Addiderat focium, non inferiora fecutus.
Sed tum fortè cavâ dum perfonat æquora conchâ,
Demens & cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, fi credere dignum eft,
Inter faxa virum fpumosâ immerferat undâ.
Ergo omnes magno circùm clamore fremebant,
Præcipuè pius Æneas. Tum juffa Sibyllæ,
Haud mora, feftinant flentes; aramque fepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam fylvam, ftabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: fonat icta fecuribus ilex,
Fraxineæque trabes; cuneis & fiffile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur focios, paribufque accingitur armis:
Atque hæc ipfe fuo trifti cum corde volutat,
Afpectans fylvam immenfam, & fic ore precatur:
Si nunc fe nobis ille aureus arbore ramus

Oſtendat nemore in tanto ! quando omnia verè
Heu nimiùm de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi ſedêre ſolo. Tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, læruſque precatur:
Eſte duces, ô, ſi quia via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum : tuque ô dubiis ne deſice rebus,
Diva parens. Sic effatus veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes illæ tantùm prodire volando,
Quantùm acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venere ad fauces grave olentis Averni,
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere novâ, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice : ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minùs interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principiò pinguem tædis & robore ſecto,

Ingentem ſtruxere pyram ; cui frondibus atris
Intexunt latera , & ferales antè cupreſſos
Conſtituunt , decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt , corpuſque lavant frigentis & ungunt.
Fit gemitus : tum membra toro defleta reponunt ,
Purpureaſque ſuper veſtes , velamina nota ,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiere feretro ,
Triſte miniſterium ; & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem : congeſta cremantur
Thurea dona , dapes , fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres , & flamma quievit ,
Relliquias vino & bibulam lavêre favillam ,
Oſſaque lecta cado texit Corinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ ,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ ;
Luſtravitque viros , dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit , ſuaque arma viro , remumque , tubamque
Monte ſub aërio , qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur , æternumque tenet per ſecula nomen.
His actis , properè exſequitur præcepta Sibyllæ.

Spelunca alta fuit , vaſtoque immanis hiatu ,
Scrupea , tuta lacu nigro nemorumque tenebris ,
Quam ſuper haud ullæ poterant impunè volantes
Tendere iter pennis : talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat ;

Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hic primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten Cœloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori
Enſe ferit; ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue oleum ſuper infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina ſolis, & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum; viſæque canes ululare per umbram,
Adventante Deâ. Procul ô, procul, eſte, prophani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.
Tuque invade viam, vaginâque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantùm effata, furens antro ſe immiſit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes;
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia latè,
Sit mihi fas audita loqui; ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram,

Perque domos Ditis vacuas, & inania regna;
Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſylvis, ubi cœlum condidit umbrâ
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci,
Luctus & ultrices poſuere cubilia Curæ;
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ; Lethumque, Laborque;
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverſo in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens; quam ſedem Somnia vulgò
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra;
Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ.
Corripit hîc ſubitâ trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via tartarei quæ fert Acherontis ad undas:

Turbidus hîc cœno vaſtâque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon, cui plurima mento
Canities inculta jacet; ſtant lumina flammâ;
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus, ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longè ſummotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo! quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchisâ generate, Deûm certiſſima proles,

Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti;
Nec ripas datur horrendas, & rauca fluenta
Tranſportare priùs, quàm ſedibus oſſa quiêrunt.
Centum errant annos, volitantque hæc littora circum:
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchisâ ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem,
Quos ſimul a Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit auſter, aquâ involvens navemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat,
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multâ mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age: namque mihi fallax haud antè repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo,
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multâ vi fortè revulſum,

Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua ne ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ : vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam,
Nî gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in littore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli,
Eripe me his, invicte, malis : aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portuſque require Velinos :
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine Divûm
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates :
Unde hæc, ô Palinure ! tibi tam dira cupido ?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies ? ripamve injuſſus abibis ?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.

Sed cape dicta memor, duri solatia casûs.
Nam tua finitimi longè latéque per urbes,
Prodigiis acti cœlestibus, ossa piabunt,
Et statuent tumulum, & tumulo solennia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terrâ.

Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age quid venias: jam istinc & comprime gressum:
Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporæ:
Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
Nec verò Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea, Pirithoümque;
Diis quamquam geniti, atque invicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
Ipsius a solio Regis traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hîc insidiæ tales, absiste moveri;
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternùm latrans exsangues terreat umbras;
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Troïus Æneas, pietate insignis & armis,

Ad genitorem, imas Erebi descendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex irâ tum corda residunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa sedebant,
Deturbat, laxatque foros; simul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit sub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in ulva.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla colubris,
Melle soporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga resolvit
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, custode sepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo;
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
Hos juxta falso damnati crimine mortis.

Nec verò hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes.
Quæſitor Minos urnam movet : ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas. Quàm vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis undà
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.

Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi; ſic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circùm
Sylva tegit; curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinque locis, mœſtamque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnenque, & Paſiphaën. His Laodamia
It comes; &, juvenis quondam, nunc femina Cæneus,
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

Inter quas Phœniſſa recens a vulnere Dido
Errabat ſylva in magna; quam Troïus heros
Ut primùm juxtà ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam,
Demiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam.

Funeris heu tibi cauſa fui ! Per ſidera juro ,
Per ſuperos , & ſi qua fides tellure ſub ima eſt ;
Invitus , Regina , tuo de littore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm , quæ nunc has ire per umbras ,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam ,
Imperiis egere ſuis ; nec credere quivi
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum , teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis ? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem & torva tuentem
Lenibat dictis animum , lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat :
Nec magis incœpto vultum ſermone movetur ,
Quàm ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem proripuit ſeſe , atque inimica refugit
In nemus umbriferum , conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet curis , æquatque Sichæus amorem.
Nec minùs Æneas caſu percuſſus iniquo ,
Proſequitur lacrymans longè , & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter ; jamque arva tenebant
Ultima , quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hîc illi occurrit Tydeus , hîc inclytus armis
Parthenopæus , & Adraſti pallentis imago.
Hîc multùm fleti ad ſuperos , belloque caduci
Dardanidæ ; quos ille omnes longo ordine cernens ,
Ingemuit,Glaucumque,Medontaque,Therſilochumque,
Tres Antenoridas , Cererique ſacrum Polybœten ,

Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextrâ lævâque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam; incœptus clamor fruſtratur hiantes.
  Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus ultro:
Deïphobe armipotens, genus alto a ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantùm de te licuit? Mihi fama ſupremâ
Nocte tulit, feſſum vaſtâ te cæde Pelaſgûm,
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui, & magnâ manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
Atque hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum eſt,
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ

His merſere malis : illa hæc monumenta reliquit.
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti ; & nimiùm meminiſſe neceſſe eſt :
Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circùm
Ducebat Phrygias : flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, ſomnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit ;
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror ? Irrumpunt thalamo, comes additur unà
Hortator ſcelerum Æolides. Dii, talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
Attulerint : pelagine venis erroribus actus,
An monitu Divûm ? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida adires ?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem :
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla eſt :

Nox ruit, Ænea : nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas.
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit;
Hâc iter Elyſium nobis : at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deïphobus contrà : Ne ſævi, magna ſacerdos;
Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I, decus, i, noſtrum; melioribus utere fatis.
Tantùm effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubitò, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro;
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ;
Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant : ſtat ferrea turris ad auras :
Tiſiphoneque ſedens, pallâ ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera : tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit :
Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui : Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen.
Sed me, cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.

Gnoſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſyphone quatit inſultans; torvoſque ſiniſtrâ
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantùm, tenditque ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hîc genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti fundo volvuntur in imo.
Hîc & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora; qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,
Per Graiûm populos, mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
Demens! qui nimbos & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum pulſu ſimulârat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum

Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat, per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur ; rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore ; nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoümque,
Quos super atra silex jamjam lapsura, cadentique
Imminet assimilis ? Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu : Furiarum maxima juxtà
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas,
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hìc quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti ;
Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis, quæ maxima turba est ;
Quique ob adulterium cæsi, quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam exspectant. Ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave mersit.
Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
Districti pendent : sedet, æternúmque sedebit
Infelix Theseus ; Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, & magnâ testatur voce per umbras :

Difcite juftitiam moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impofuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic talamum invafit natæ, vetitofque hymenæos.
Aufi omnes immane nefas aufoque potiti.
Non, mihi fi linguæ centum fint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes fcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poffim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva facerdos:
Sed jam age, carpe viam, & fufceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia confpicio, atque adverfo fornice portas,
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat; & pariter greffi per opaca viarum,
Corripiunt fpatium medium, foribufque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpufque recenti
Spargit aquâ, ramumque adverfo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, fedefque beatas.
Largior hîc campos æther & lumine veftit
Purpureo; folemque fuum, fua fidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæftris,
Contendunt ludo, & fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threïcius longa cum vefte facerdos
Obloquitur numeris feptem difcrimina vocum;

Jamque

Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hìc genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Ilusque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor,
Arma procul, curruſque virûm miratur inanes.
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi: quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
Veſcentes, lætumque choro Pæana canentes
Inter odoratum lauri nemus, unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hìc manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi;
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat;
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti;
Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes; medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exſtantem ſuſpicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates,
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus, lucis habitamus opacis,

Riparumque toros & prata recentia rivis
Incolimus : ſed vos , ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum , & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit ; & antè tulit greſſum , campoſque nitentes
Deſuper oſtentat : dehinc ſumma cacumina linquunt.
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas , ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens ; omnemque ſuorum
Fortè recenſebat numerum , caroſque nepotes ,
Fataque , fortunaſque virûm , moreſque , manuſque.
Iſque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Ænean , alacris palmas utraſque tetendit ;
Effuſæque genis lacrymæ , & vox excidit ore :
Veniſti tandem , tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas ! datur ora tueri ,
Nate , tua , & notas audire & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo , rebarque futurum ,
Tempora dinumerans ; nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum
Accipio ! quantis jactatum , nate ; periclis !
Quàm metui , ne quid Libyæ tibi regna nocerent !
Ille autem : Tua me , genitor , tua triſtis imago
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. Da jungere dextram ,
Da , genitor ; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans , largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circùm ;

Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus & virgulta ſonantia ſylvis;
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerenâ
Floribus inſidunt variis, & candida circùm
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit
Inſcius Æneas: Quæ ſint ea flumina porro;
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque oſtendere coràm,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
Quò magis Italiâ mecum lætere repertâ.
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? Quæ lucis miſeris tam dira cupido!
Dicam equidem, neç te ſuſpenſum, nate, tenebo,
Suſcipit Anchiſes; atque ordine ſingula pandit.
Principiò, cœlum ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit; totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo
Seminibus, quantùm non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque; neque auras
Dispiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco.
Quin & supremo cùm lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes; penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur Manes. Exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus;
Donec longa dies perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum sensum, atque auraï simplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises: natumque, unáque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbamque sonantem;
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit

Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides, purâ juvenis qui nititur haſtâ,
Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus ſanguine ſurget,
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles;
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis;
Et Capys, & Numitor; & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas, pariter pietate vel armis
Egregius, ſi umquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam;
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inuï, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo Superûm jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma

Imperium terris, animos æquabit Olympo;
Septemque una ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies magnum cœli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt: tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Divi genus, aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium; jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventum jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm; & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec verò Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
Pacârit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Niſæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſoniâ prohibet conſiſtere terrâ?
Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ,

Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani, primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terrâ
Miſſus in imperium magnum. Cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſueta triumphis
Agmina. Quem juxta ſequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimiùm gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Ultoris Bruti, faſceſque videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſque ſecures
Accipiet; natoſque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix; utcumque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.

Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte prementur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.

Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quò feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia molliùs æra,
Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſas meliùs, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
Hæ tibi erunt artes, paciſque imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes; atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques; ſternet Pœnos, Gallumque rebellem;
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hîc Æneas (unà namque ire videbat
Egregium formâ juvenem & fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)

Quis, pater, ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Qui ſtrepitus circà comitum! quantum inſtar in ipſo eſt!
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbrâ.
Tum pater Anchiſes lacrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
Oſtendent terris hunc tantùm fata, neque ultrà
Eſſe ſinent. Nimiùm vobis Romana propago
Viſa potens, Superi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis
Funera, cùm tumulum præterlabêre recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet avos; nec Romula quondam
Ullo ſe tantùm tellus jactabit alumno.
Heu pietas! heu priſca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quiſquam ſe impunè tuliſſet
Obvius armato, ſeu cùm pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi föderet calcaribus armos.
Heu, miſerande puer! ſi quà fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic totâ paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes natum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore;

Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurentesque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes:
His ubi tum natum Anchises unáque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ.
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert littore portum:
Ancora de prora jacitur, stant littore puppes.

Finis Tomi primi.

